

మన పీఠం

భాగం 3

క
22

CT

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము

స్థాపితం : 1933

తీర్చిదిద్దబడినది : 1986

దేవుల ప్రాంతాలు : కృష్ణా జిల్లా.

గ్రంథాలయము నామము మనవిరులు

గ్రంథాలయము నంబరు 2755

అవుతురు క

విభజన నంబరు 122

గ్రంథాలయము గ్రంథాలయము

మము _____

IPU ALLSBIOS
మన విరులు

(విప్లవయోధుల జీవితాలు)
(మూడో భాగం)

2755

122

గద్దె లింగయ్య

ఆదర్శగ్రంథమండలి, విజయవాడ.

2

తొలి కూర్పు

సెప్టెంబరు 1961

వెల : రు. 1-0-0

ముద్రణ :

గ్రామస్వరాజ్య ప్రిస్,

విజయవాడ - 2.

ఇందులో :

భగవతచరణ్
 నలినీ బాగ్చీ
 మణింద్రనాథబెన్జీ
 మహావీరసింగ్
 చంద్రశేఖర ఆజాద్

4

భ గ వ తీ చ రణ్

భారతదేశ ఔర్యరిష్ట వృద్ధ్యమంలో కాలము గడచిన కొలదీ పరిణామము కలుగుతూ వచ్చింది. ఆదినుండి బెంగాలు ప్రధానపాత్ర వహిస్తుంటే, వివిధ రాష్ట్రపార్టీలు పీఠిన్న దృక్పథములతో పనిచేస్తుండేవి. 1928 సం॥ లో పంజాబు, యు. పి. రాష్ట్ర విప్లవనాయకులు ఒకే కేంద్ర పార్టీని 'హిందూస్తాన్ సోషలిష్టు రిపబ్లికన్ ఆర్సీ' అను పేరుతో స్థాపించి శాఖలేర్పరచిరి. అదినరకు చీటికీ మాటికీ చేయు చున్న హత్యలను, దోపిడీలను ఖండించినారు. ప్రజాదృష్టి నాకర్షించగల్గుటకు మాత్రం చాలతక్కువగా బాంబు ప్రయోగాలుచేయ నిశ్చయించారు. భారతదేశంలో సోషలిష్టు ప్రజా ప్రభుత్వ స్థాపనే లక్ష్యంగా పెట్టుకొని పనిచేశారు.

పార్టీ కార్యక్రమము ననుసరించి చంద్రశేఖర ఆజాదు నాయకత్వంలో సర్దార్ భగత్ సింగ్ ప్రభృతులు సాంఘిక హత్యచేసి, అసెంబ్లీలో బాంబువిసరి నిర్బంధింపబడినారు. తర్వాత వైస్రాయి ఇర్విను ప్రయాణించేస్తున్న రైలుక్రింద బాంబు పేల్చినారు. నిర్బంధింపబడిన భగత్ సింగ్ వగైరాలను జైలునుండి తప్పించుటకు విఫల సన్నాహములుచేసి, అందుకు కొత్తరకం బాంబులను తయారు చేశారు. వాటిని పరీక్షించుటలో ఒకదాని ప్రమాదము నకు గురియై హతయైనాడు భాయీ భగవతీ చరణ్.

భగవతీచరణ్ గుజరాతునుంచి ఆగ్రావచ్చి స్థిర నివాసమేర్పరచుకున్న బ్రాహ్మణకుటుంబంలో జన్మించాడు. తండ్రి రైల్వేకంపెనీలో వున్నతోద్యోగిగా పనిచేసి ధనమును కూడబెట్టినాడు. కేవలం ధనోపార్జనయే కాక రావు సాహేబు బిరుదమునుకూడ సంపాదించుకొనినాడు.

కుమారుడు ఆంగ్లవిద్యా విశారదుడై తనవలె ఉన్న తోద్యోగము నిర్వహించి ధనము సంపాదించవలెనని తండ్రి కోరిక; కాని, భగవతీచరణ్ 1921 సం॥ లో గాంధీజీ పిలుపుతో ఇతర విద్యార్థులతోపాటు చదువుకు స్వస్తి చెప్పాడు. విద్యార్థిదశయందు పాఠ్యపుస్తకములేకాక ఇతర రాజకీయ పుస్తకములు చదివెడివాడు. విద్య చాలించుటతో రాజకీయ గ్రంథావలోకనము మరింత అధికమైనది. అదినుండి అతడు తీవ్రవాది. 1922 సం॥ లో రష్యన్ విప్లవాన్నిగూర్చి తెలుసుకున్నాడు. భారతదేశంలో విప్లవాన్ని తెచ్చి నూతన వ్యవస్థను స్థాపించాలని వుబలాటముతో పనిచేయసాగినాడు. 1922 సం॥ లో కాన్పూరు కుట్రకేసు సందర్భంలో కమ్యూనిస్టులు అరెస్టుచేయబడినప్పుడు భగవతీచరణ్ ఇల్లుకూడా సోదాచేయబడినది. అప్పుడు అరెస్టు చేయబడకున్నా ప్రముఖుడుగనే ఎంచబడుచుండెను.

ఆ రోజులలో కమ్యూనిస్టుపార్టీ శాఖ లేర్పడి పని చేయుటలేదు ఉత్తరదేశంలో పెర్రిస్టు వుద్యమము తీవ్రంగా చెలరేగుతూవుంది. భగవతీచరణ్ ను పెర్రిస్టు

పున్యమును ఆశీర్వదించింది. పుత్రాహూ దేకములు పొంగి పొరిలతూపున్న పెద్దరిష్ట కార్యక్రమములో పాల్గొనినాడు.

మిత్రులతో కలసి లాహోరులో మకాము పెట్టాడు. సహచరులు చదువుతూవుంటే తానున్నూ తిరిగి కాలేజీలో చేరినాడు. మేధాశక్తిచేతనూ, క్రియాపటుత్వమువల్లనూ భగవతీచరణ్ పంజాబు విప్లవదశంలో ప్రముఖస్థాన మలంక రించాడు. సంయుక్తరాష్ట్రమున కేగి అచట విప్లవ నాయకు లగు కాకోరీ కుట్రకేసుపై దీలను తప్పించుటకు ప్రయత్నించ గోరెను. కాని, వారిలో స్వార్థపరుల ప్రాబల్యము హెచ్చగు టవల్ల అతనిమూట చెల్లినదికాదు.

భగవతీచరణ్ కు బాల్యంలోనే వివాహమైనది. బాల్య వివాహాలవల్ల సతీపతుల ప్రేమకు అంతరాయము కలుగుట సహజమైనా, భగవతీచరణ్ విషయంలో అట్టిది జరుగలేదు. అతని పత్ని దుర్గాదేవి పతి కన్నివిధముల సహచారిణియైనది. ఆమెకూడ పార్టీ సభ్యురాలై నిరంతరకృషి చేయసాగినది.

భగవతీచరణ్ కు పితృస్థిత సంపత్తి పుష్కలంగా సంక్రమించినా నిరాడంబరజీవి. అవసర సమయాల్లో తన సంపత్తిని లెక్కలేకుండా పార్టీకి వినియోగించెడివాడు. తనకు కుమారుడున్నాడని ధనవ్యయంలో సందేహించేవాడు కాదు. వేలాది దరిద్ర కుటుంబముల కావరువు కల్గించు ప్రయత్నం లోనున్నవారికి స్వకుటుంబమును గూర్చిన సంకుచితాభి ప్రాయం ఎలావుంటుంది ?

లాహోరు కుట్రకేసులో భగవతీ చరణ్ కూడ ముద్దాయిగా చేర్చబడినాడు. వారంటు వెలువడినది; కాని, పట్టుబడకుండా తప్పించుకొని పనిచేస్తున్నాడు. ప్రభుత్వమతని యాస్తిపాస్తులను జప్తుచేసినా భగవతీచరణ్ చింతించలేదు. సతీపతు లిద్దరూ ఆచంచల దీక్షతో, నిరంతరము పనిచేస్తూనే వుండిరి.

లాహోరు కుట్రకేసుతో పార్శ్వబలం కొంత తగ్గినా కార్యక్రమాన్ని కుంటుపడకుండా ఆజాద్, భగవతీచరణ్ లు సాగించుతూనే వచ్చారు. లాహోరులో తన యింటనున్న బాంబుఫ్యాక్టరీ పట్టుబడిన అనంతరం భగవతీచరణ్ మకాం మార్చి 'యశపాలు'తో కలిసి ఢిల్లీని కేంద్రముగా చేసికొని పనిచేయసాగేడు. వైస్రాయి ప్రయాణంచేయుచున్న రైలుబండి క్రింద బాంబు కేల్చుట కేర్పాటుచేశారు. ఈ బాంబు సంఘటనను ఖండించు లాహోరు కాంగ్రెసు తీర్మానములను, గాంధీజీ స్టేటుమెంటును విప్లవవాదులు సహించ లేకపోయారు. అప్పుడు భగవతీచరణ్ 'బాంబువాద' మను కరపత్రాన్ని మితవాదధోరణికి సమాధానంగా ప్రకటించాడు. ఆ కరపత్రమునుబట్టి భగవతీచరణ్ కేవలం రాజకీయవిజ్ఞానం లేక బాంబువాదమును గుడ్డిగా నమ్మినవాడు కాడనీ, ప్రజాదృష్టి నాకర్షించుటకే వారట్టి కార్యక్రమము నవలంబించినా, వర్గరహిత సమాజసృష్టికి ప్రజాసంఘటనలో విశ్వాసము గలిగియున్నాడని స్పష్టమైనది.

రైలుబండి క్రింద బాంబుపేల్చిన తరువాత ముఖ్య
 లండనూ తిరిగి లాహోరునూనే స్థావర మేగ్గరచుకున్నాడు.
 కొత్తగా ఒక బాంబు ఫ్యాక్టరీ స్థాపించాడు. జైలులో
 ముగ్గురున్న భగత్ సింగు మున్నగువారిని నిర్బంధమునుండి
 తప్పించుటకు పెద్దఎత్తున దాడిచేయ నిశ్చయించుకున్నాడు.
 అందుకు ప్రత్యేకం ఒక నూతనరకం బాంబుల్ని తయారు
 చేశారు. ఇతర ఆయుధసామగ్రిలకూడ ఆయుధ్ధరచు
 కున్నారు. 1930 జూన్ ఒకటో తేదీని సెంట్రలు జైలు పైకి
 దండెత్తుటకు నిర్ణయించుకున్నారు. అందుకు కావలసిన
 సన్నాహములన్నీ చురుకుగా జరుగుచున్నవి. మే 28 తేదీ
 సాయంత్రం ఆజాద్, దుగ్గాదేవి, సుశీలాదేవి, వగైరాలు
 ఆయుధాలన్నిటిని బయటికితీసి శుభ్రము చేస్తున్నారు.
 అప్పుడు తాము నూతనంగా తయారుచేసిన కొత్తరకం
 బాంబు ఎలా పనిచేయునో పరీక్షించి చూద్దామని భగవతీ
 చరణ్, సుఖదేవరాజ్, వైశంపాయసులు నగర బహిష్కార
 మునకు రావీనది ఒడ్డున నిర్జనారణ్యప్రదేశానికి వెళ్ళారు.
 పరీక్షించదలచిన ఆ కొత్తబాంబును ఎవరికివారే తాము
 విసరవలెనని వైశంపాయన్, సుఖదేవరాజులు వాదించు
 కొనుచుండ, భగవతీచరణ్ దానిని గైకొని తానే విసర
 బోయినాడు; కాని విధి వేరొకవిధంగా నిర్ణయించింది. అది
 చేతిలోనే బద్దలైపోయినది.

బాంబు పేలుటయే తడవుగ భగవతీచరణ్
 ముంజేయి ఎగిరిపోయినది. డొక్కమీద పెద్ద దెబ్బ

తగిలినది. సుఖదేవరాజు కాలుపైన గాయమైనది. వైశంపాయన్ కూడ గాయపడినాడు. వారిద్దరు రక్తంలో క్రింద పడిన భగవతీచరణ్ గాయాలకు తమ కట్టుగుడ్డలు చించి కట్టుకట్టారు. అతనిస్థితి చాల ప్రమాదంగావుంది. వైశంపాయన్ సహచరునివద్ద కాపుండ, సుఖదేవరాజు కుంటు కుంటూ మకామునకుపోయి అక్కడున్నవారికి ప్రమాదవార్త నెరిగించెను.

యశపాల్, చైల బిహారీలు తక్షణమే బయలుదేరి సంధ్యచీకట్లో వెతుక్కుంటూ ఘటనాస్థలమునకు చేరు కున్నారు. వైశంపాయన్ ముఖముపై న నీరు చిలకరింప భగవతీచరణ్ కళ్ళుతెరచి దిగాలుపడియున్న మిత్రులవంక చూచి 'నేను భయపడ్డానని తలుస్తున్నారా?' అన్నాడు. ఆ స్థితిలోకూడ, మరల స్పృహతప్పటచూచి సహచరు లాతనిని నదిబడ్డుకు చేతులపై మోసుకొనిపోవ పై కెత్తగనే కట్టుకదలి పొట్టమీది గాయానుండి రక్తము బొలబొల కారసాగినది. శిరము వ్రేలాడిపోయినది. వెంటనే క్రిందికి దించి కట్టు సరిచేశారు. మంచంమీద తీసుకొనిపోవుకు మార్గమని తలచి యశపాల్, వైశంపాయనులు బయలుదేరారు.

చైలబీహారీ టాపీతో నీరు తెచ్చి భగవతీచరణ్ శిరమును తొడపైన పెట్టుకొని ముఖంమీద నీరు చిలకరించు చుండెను. గాయములనుండి రక్తము స్రవించుతూనేవుంది. తల ఒక ప్రక్కకొరిగి వ్రేలాడినది. స్థితి విషమించినట్లు

గ్రహించి చైలబిహారీ గాభరా పడ్డాడు. పలుకరించి చూచాడు; ఒకసారి, రెండుమార్లు, మూడు పర్యాయాలు; కాని, ప్రత్యుత్తరం లేదు. అతడు భీతిల్లిపోయాడు. తొడపై నున్న శిరమును క్రిందపెట్టి అడవి బయటికి పరుగెత్తాడు. గావుకేకలతో మిత్రులను పిలిచాడు. వా శృప్పటికే చాలా దూర మేగియుండుటచే పలుకలేదు. చైలబిహారీ వెనుకకు మరలి భగవతీచరణ్ దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

సహచరునిఒళ్ళో ఉండగానే భగవతీచరణ్ ప్రాణం పోయింది. ఘోరాంధకారంలో, అరణ్యమందు అతని శవ మా వీరోచిత ఆత్మత్యాగమును ప్రదర్శిస్తూ పడివుంది. చైల బిహారీ తిరిగి వచ్చి ఆ వీరుని పవిత్ర శవసన్నిధిని మోక రిల్లాడు.

చైలబిహారీ లేచి రివాల్వరును చేతబట్టి టార్చిలైటు వెలుగును శవప్రదక్షిణముచేయిస్తూ రెప్పవల్చుక చూస్తు న్నాడు. ప్రియమిత్రుని మరణము! కటిక చీకటి!! నిర్జనారణ్య ప్రదేశము!!! అతని కేమిచేయుటకును తోచకున్నది. ఎట్ల ణంలో సహచరు లెంత చింతిల్లుతారో అన్న ఆవేదన! అప్పు డతని మనఃస్థితి ఎట్లా ఉంటుందో ఊహించండి!

చాలసేపటివరకు తటపటాయించి, వెళ్ళి మిత్రు లెంత సేపటికని తిరిగి కానందున, అక్కడేమి గంద్రగోళం జరిగినదో ఎక్కడ తను రాకపోకలు గూఢచారుల కంటపడెనో యన్న సంజేహ మాతనిని బాధించసాగింది.

ఇంకా పూరికే అక్కడ వుంటే ప్రయోజనంలేదని తన టోపీని భగవతీచరణ్ ముఖంమీద కప్పి చుట్టూవున్న చెట్లనే కాపలాడించి నగరాభిముఖుడైనాడు.

చైలబిహారీ భగవతీచరణ్ మరణవార్త వినిపించగా అదివరకే విచారగ్రస్తులైవున్న సుశీల, దుర్గాదేవి మున్నగు వా రెంత ధైర్యోపేతులై నను కన్నీరు మున్నీరుగా కార్చిరి. అందరూ ముఖాలు వంచుకుని విచారగ్రస్తులైవుండగా చంద్ర శేఖర ఆజాద్ “ఏడ్చుట కిది సమయముకాదు. కర్తవ్య మాలోచించవలె”నని హెచ్చరించాడు. అంతలో అంధకారముచే జారితప్పి ఘటనాస్థలమున కాలస్యముగాపోయి విగతజీవుడైన సహచరునిగాంచి యశపాలు, వైశంపాయనులు తిరిగి వచ్చిరి.

స్వాతంత్ర్య యోధాగ్రణిని, అమూల్య సహచరుని కోల్పోయినందుకు వా రెల్లరును శోకసంతప్తహృదయులైనారు. ఆ పవిత్ర శవమునకు దహనసంస్కారమైనా చేయుటకు వీలులేదు అసలే రహస్య జీవితము! అందులో అరణ్యం!! అదెట్లు సాధ్యమగును? తెల్లవారితే మరీ చిక్కు. ఆజాద్, యశపాలులు వెళ్ళి కోడి కూయకముందే రావీనది ఒడ్డున శివాన్ని పూడ్చిపెట్టారు.

భగవతీచరణ్ మరి సహచరులమధ్యలేడు. భారత మాత తన వీరపుత్రులలో ఒకనిని కోల్పోయింది. అయినా ఆరిని స్మృతి మన స్వాతంత్ర్యయోధులకు మరింత వుత్సాహమును కలిగించింది. ఆ విప్లవవీరుడు చిరస్మరణీయుడుకదా!

న లి నీ చా గ్గి

విష్ణువదీక్ష బూని మన స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పాల్గొని బలిపీఠంమీద పాగొం కోల్పోయిన అజ్ఞాతవీరులలో నళినీ బాగ్గి ఒకడు. ఆత్మత్యాగానికి ప్రతిఫలంగా తన నామ స్మరణనైనా కోరని త్యాగి అతడు. విద్యార్థిదశలోనే నళినీ విష్ణువోద్యమంలో అడుగుపెట్టాడు. విద్యార్థులను విష్ణువోద్యమంలో చేర్చుతూండేవాడు.

1915 సం॥లో విష్ణువ ప్రయత్నాలన్నీ విఫలమై వందలాది దేశభక్తులు ఘోరశిక్షలకు గురియైనపుడు ప్రభుత్వ నిర్బంధశాలలలో చిక్కుకోకుండా వున్న వారందరూ సమావేశమై పునఃప్రయత్నం చేయటానికి నిశ్చయించుకున్నారు. అట్టివారిలో నళినీ ఒకడు. పార్టీ బలహీనంగా వున్న పార్గితాల్లో విష్ణువసంఘాటను సంచుటితమొనర్చ పూనుకొన్నారు. నళినీబాగ్గి బీహారుకు ఆగ్నేజరుగా పంపబడ్డాడు.

నళినీ భాగల్పూరు కాలేజీలో విద్యార్థిగ చేరాడు. అవిధంగా అచటి విద్యార్థులతో సంబంధ మేర్పరచుకొని కార్యసాధనకు ప్రయత్నించసాగాడు. అక్కడ తన వేమాన్ని మార్చి పక్కా బిహారీవలె తయారయ్యాడు. కట్టు-జుట్టు మార్చాడు. అయినా కొన్నాళ్ళకు గూఢచారులతన్ని గుర్తుపట్టారు.

కాలేజీలో వుండటం మరి ఊమంకాదని నళినీ భాగల్పూరును వదిలి రహస్యంగా బీహారుప్రాంత మంతటా తిరుగుతూ పనిచేయసాగాడు. అతని కా కొత్త ప్రాంతంలో నా అన్న

వారు లేరు. దాగియుండుటకు ఆశ్రయమే చిక్కదయ్యెను. అందుచే చేయునది లేక స్వరాష్ట్రానికి మరలవలసి వచ్చెను.

వంగదేశమందును అప్పుడు నిర్బంధవిధానము తీవ్ర రూపము దాల్చియున్నది. విప్లవవాదులు మసలుటకే వీలు లేకుండావుంది. నళినీవంటివారు బెంగాలులో ఉండటం ఆప దను కోరి తెచ్చుకున్నట్టే. వృధాగా పట్టుబడి ఏం ప్రయోజనం? దేశాని కేంచేసినట్టు? కాబట్టి తాత్కాలికంగా తప్పించుకొని కొంతకాల మెక్కడైనా తల దాచుకోవలసినదిగా నళినీ పార్టీ చే ఆదేశింపబడ్డాడు.

నళినీబాగ్గీ నలుగు రైదుగురు సహచరులతో అస్సాం రాష్ట్రానికి వెళ్లిపోయాడు. గౌహతిలో ఒక అద్దెయింట మకాం పెట్టి రోజులు వెళ్ళబుచ్చుతున్నారు వారినద్ద తూటాలతో రిచార్వగు లెస్సాడూ సిద్ధంగా వుండేవి. దూర ప్రాంతంలో ఎవరూ ఆనవాలుపట్టనిచోట ఒక గదిలో వుంటున్నా అత్యంత జాగరూకతతో మెలగుచుండిరి. తామున్న గదివద్ద ఎప్పుడూ ఎవరో ఒకరు పహరాయిచ్చు చుండేవారు. నిర్బంధ వాతావరణము చల్లబడి మళ్ళీ విప్లవధ్వజ మెత్తి స్వాతంత్ర్యాగ్నిని ప్రజ్వలించజేయుటకు పూనుకొన వచ్చనీ, అవసరమయితే బలికావచ్చనీ ఆ వీరయువకులు అంత జాగ్రత్త తీసుకొనుచుండిరి.

కలకత్తాలో పట్టుబడిన ఒక పందద్వారా పార్టీ రహస్యా లన్నీ - నళినీ ప్రభుత్వం వునికితోసహా ప్రభుత్వానికి తెలిసి పోయాయి. 1917 జనవరి 9 వ తేదీని పోలీసు సిబ్బంది తగు సాధనములతో హఠాత్తుగా గౌహతిలో పెర్రీస్ట్రయవకులున్న

యింటిని ముట్టడించెను. ముట్ట మధ్యాహ్నం అందరూ నిద్రలో
 వున్నారు. కిటికీలో కూర్చుండి ఒక యువకుడు మాత్రం సహారా
 యిస్తూనే వున్నాడు. ఏదో చదువుకుంటూన్న ఆ యువకుడు
 వెంటనే ప్రమాదాన్ని గ్రహించి సహచరులను మేల్కొల్పి
 శత్రువుల రాకను తెలియజేశాడు. వారు కంగారుపడలేదు.
 ఆశ్చర్య మంతకంటేలేదు. అట్టిది ఏ క్షణంలోనైనా జరుగ
 వచ్చునని ఆ యువకు లూహించి యుండకపోలేదు. బయటికి
 పోయి పోలీసులపైకి ధనాధన్యమంటూ ఫైర్ చేసు నాడంది.
 చారు ఆ యువకు ణా రీతిని ధైర్యముతో నాహనించి తప్పిది
 రింకురని పోలీసులు కలనైనా తలచియుండ గిదు. గట్టిగా
 గడ్డికరచే పగ్యపభుత్వ సేవకులు ఈ న్యాయస్థానాధుల ధైర్య
 మెట్లా బోధపడుతుంది! వారి ఆనస్మిక ఆశ్రమణతో పోలీసు
 సిబ్బంది చెల్లాకెదరైనది. ఆ ఆనకాశంలో యువకులు
 సమీపములోవున్న ఒక కొండపైకి వారిపోయారు. తర్వాత
 ప్రభుత్వభటులందరూ గుమిగూడి జరిగినదానికి పస్తా
 యించారు. అంతమంది వుండికూడా నలుగురైదుగురు యువ
 కులను పట్టుకొనలేక పక్కబలం చూపినందుకు తమలో తామే
 సిగ్గుపడ్డారు. వారిని వెంబడించి పట్టుకొనితీరాలని ప్రతి
 బూనారు. విప్లవవాదు లెక్కినకొండ నన్నిపై పులనుండి చుట్టు
 ముట్టారు. అప్పటికే సాయంత్రమయింది. కొండపై నున్న
 యువకులును పోరాటమునకు సిద్ధమయ్యారు. వుభయులకు తీవ్ర
 సమర మారంభమైనది. తుపాకులు రివోల్వరులు ప్రేలిన
 ధ్వనితో ఆకాశము ప్రతిధ్వనించినది లెక్కకు కొన్నిరెల్ల
 కుక్కవగా వున్న శత్రువులతో అయిదుగురు ఎంతసేపు పోరాడ

గలరు ! మనకచీకటి క్రమ్మునప్పటికి వారిలోముగ్గురు హతులై నేలకొరిగాడు. మిగిలినది నళినీబాగ్గీ, మరొకయువకుడు. వారింక పోరాడి ప్రయోజనవంలేదని పోలీసులకళ్ళలో దుమ్ము కొట్టి మరొకదిక్కుకు ఫర్పారైనారు. నళినీ పర్వతారణ్య ప్రాంతములో దారి తెన్నుగానక ప్రయాణం జేస్తున్నాడు. శత్రువులతోడి పోరాటంలో అతడు గాయపడియుండుటచే అసహ్య వేదనతోనే నడచిపోతున్నాడు. అట్టసిథిలో గోరుచుట్టుపైన గోకటిపోటురీతి అరణ్యంలో ప్రయాణం చేయుచుండగా నళినీని విషకీటకమేదో కాటువేసినది. రక్తంలో విషం వ్యాపించి మరింత బాధించసాగినది. ఆకలి-దప్పులతో వేధింపబడుతూ, గాయము బాధించుచుండ, విషము విషరీత వేదనను కల్గించు తూండగా పొదలు, తుప్పలు, వాగులుదాటి ఎల్లెట్ల బీహారు చేరుకున్నాడు. అక్కడ అంతకుముందునుంచి పోలీసులు అతని కొరకు వెదకుతూనే వుండిరి. అందుచే నళినీ మరల వెంటనే బయలుదేరి బెంగాలుకు వెళ్ళాడు. నళినీ అసహాయస్థితిలో హొరాస్టేషనులోదిగాడు. అచట ఎరిగినవారు ఎవరూ కస్పించ రైరి. శరీరంలో శక్తి క్షీణించిపోయింది. అప్పటికే కడుపునిండా ఆహారం తిని వారంరోజులైంది. ఆయాసంతో తూలిపో తున్నాడు. విషకీటకం కాటుఫలితంగా ఒడలంతటా పొదలు బయలుదేరాయి. అందుకుతోడు బ్యరంకూడా ఆవేశించింది. ఒక్కసారిగా అన్ని కష్టము లెదురై నప్పు డాతని స్థితి యెట్లుండునో వూహించుడు. ఏదీ చేయుటకును తోచ న్నండ్రు. ఎక్కడికైనా పోదమన్నను చేత కానీ లేదు.

నడతుమన్న త్రాణలేక కాళ్ళు తేలిపోతున్నై. గూఢ
 చారుల భయము వుండనేవుండి అప్పు డాతనికున్న ఆధ
 రువు తోటాలతో నిండియున్న రివాల్యరు ఒక్కటే. అప్పు
 డతడు చేయునదిలేక ఎట్లాకాళ్ళిచ్చుకుంటూ ఘోర్టు మైదానం
 లోకి చేరుకున్నాడు. ఆపైని ఒక్క అడుగైనా ముందుకు
 వేయలేక ఒక చెట్టుకింద కూలబడ్డాడు. దేశదాస్యమును
 నిర్మూలింప దీక్షవహించిన ఆ ధీమన కెట్టి గతిపట్టినదో
 చూడండి! ఆ దేశభక్తుడు లేవలేని స్థితిలో ఒక చెట్టుకింద
 పడివుంటే ప్రక్కన పరిచర్యచేయువారు లేరు సరికదా, పల్క
 రించు దిక్కైనా లేకపోయింది. అంతేగాదు. ఎవరుచూస్తే
 ఏమి ప్రమాదము సంభవించునోయన్న అదటుకూడాను. నళినీ
 ఆ విధంగా రెండురోజులవరకు ఆ చెట్టుకిందనేపడియున్నాడు.
 రెండోరోజున సాయంకాలమున నళినీ నరిగియున్న ఒక విస్తవ
 నాది యేదో పనిమీద ఆ మైదానముగుండా వెళ్ళటం తట
 స్థించింది. అతడు దిక్కుమొక్కులేక పడియున్న నళినీని
 చూచాడు. అతని దుస్థితి కా యువకుడు దూరముగాపోయి
 కన్నీగుకార్చాడు. గూఢచారు లెక్కడ గమనింతురోతని
 సమీపమునకైనా పోక చీకటిపడువరకు కొంచెము దవ్వున
 వేచియుండి, తర్వాత నళినీవద్దకు వెళ్ళాడు. అప్పు డతడు
 కిరాయిబండికూడా కనవయింది. అతడు నళినీని భుజముమీద
 వేసుకొని మెల్లగా తన యింటికి తీసుకొనివెళ్ళాడు. పక్క
 మీద పరుండబెట్టి దీపపువెల్తురులో పరీక్షించి చూచాడు.
 నళినీ శరీరమునేగాక ముఖాన్నికూడా పొడలు కప్పివేశారు.
 అతని న్నాలుక ఫనిచేయుటలేదు. తర్వాత మూడు రోజులు

వరకు నలిసిన మాటా, పలుకూ లేకుండానే పడివున్నాడు. ఆ స్నేహితుడు నలిసిన దుస్థితికి దుఃఖించుతూ పరిచర్యచేశాడు. చికిత్సకు డాక్టరును మాత్రం పిలువలేకపోయాడు. గుట్టు బయటపడుతుందన్న భీతితో యితరుల కెరిగింప వెనుకాడి నాడు. నలిసినస్థితిచూస్తే గుండె నీరైపోతోంది. ఒంటిమీద పొడలు భయానకంగా వున్నాయి. రసికారుతూ అసహ్యంగా వుంది. ఆ పొడలె నలిసిన పొట్టును పెట్టుకునేట్లుంది స్థితి. ఏమిచేయుటకును పాలుపోక ఆ యువకుడు అనారోచితంగానే పసుపును పొడలమీద అద్దాడు. అంతకంటే వేరే మందూ - మాకూలేదు. నిత్యము పసుపు పులిమి మర్దనచేస్తూ మజ్జిక మాత్రం త్రాగించుతూవచ్చాడు. అద్భుతవశాత్తు ఆ పసుపే పనిచేయసాగింది. విషం విరిగిపోయి పొడలు మానుపట్ట సాగాయి. ఏమీతోచక చేసినపనే నలిసికీ గొప్ప చికిత్సగా వుపకరించింది. అతడు క్రమంగా ఆరోగ్యవంతుడై కోలు కొనజొచ్చెను. నలిసిన ఆ రీతిని మత్యమైఖంనుండి తప్పించు కున్నందుకు అతన్ని కాపాడిన మిత్ర డపరిమితానందము పొందినాడు.

అన్ని ఇక్కట్లు లనుభవించినా, మరెన్ని చిక్కులు తలపెట్టించినా నలిసిన ధైర్యచ్యుతుడు కాలేదు. ఇంకను జీత సేయ చేయవలసియున్నందుననే మృత్యువు తన్నువీడి దూరంగా తొలగిపోయిందని తలచాడు. తేచి తిరుగగల ఓవీకరాగానే పార్శ్వ పునఃసంఘటనకు పూనుకున్నాడు. కొడిగట్టిన విష్ణువజ్రానికి మళ్ళీ చమురు పోశాడు. నలిసిన

కాపాడిన మిత్రుడును అతనికి తోడుగా పనిచేస్తున్నాడు. కాని, ఒకరోజున నళినీకి ఆ అండ కూడా లేకుండా పోయింది. ఆ మిత్రుడు అరెస్టుచేయబడ్డాడు నళినీ హౌరాలో ఒకగది నద్దెకు తీసుకొనివుంటూ పనిచేయుచునే యున్నాడు. తారినీ మజందారు అను వేరొక సహచరుడు కూడ వచ్చి కలిశాడు. ఇద్దరూ అద్దె గదిలోనే వుంటూ యువకులను సంఘటితపర్చుచున్నారు. స్వాతంత్ర్య యోధుల జీవితంలో సుఖం కల్ల. శాంతికి తావేవుండదు. అనతి కాలంలోనే నళినీ బాగ్గీ పైన మరొక విపత్ పర్యతము విరిగి పడినది. అతనిమార్గంలో అడుగడుగునా ముళ్లే! ఎంత జాగ్రత్తగా ముందుకు పోదామన్నను, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఎక్కడో ఒకచోట ఏదో ఒక ముల్లు గుచ్చుకుంటూనే ఉంటుంది. వారి జీవితపథమట్టిది! 1918 సం॥జూన్ పదిహేనో తేదీ వుదయం నళినీబాగ్గీ, తారినీ మజందారు బిద్దరూ కాలకృత్యములు నివృత్తిచేసుకొని గదిలో మాట్లాడుకుంటుండగా గౌహతిలో వలెనే పోలీసు లాయంటిని చుట్టుముట్టారు. ఆ వీరద్వయానికి శత్రువుల సంఖ్యాబలం భీతిలేదు. ఇంకుగొంకు లేకుండా సాహసంతో ఎదిరించి తప్పించుకొనదలిచారు. ఉభయ పక్షముల నుండి గుండ్ర వర్షము కురిసినది. శత్రువుల గుండ్రకు గురియై మజందారు తక్షణమే వీరస్వర్గ మలంకరించినాడు. నళినీకి కూడ ఒక దెబ్బ తగిలింది. కాని, అత నంతమాత్రానికి చలింపక పోరాడుతూనే పారిపోవుటకు ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అంతలో మరొక రవ్వ వచ్చి తగిలింది. ఆ దెబ్బతో నళినీ నేల కొరిగిపోయాడు. రెండవదెబ్బ బలంగా తగులుటచే మరి

లేవలేకపోయినాడు. ప్రాణం నిలచుచున్న ఆశకూడ లేదు. ఆ అవనానదశలోనే నళినీని పోలీసులు అరెస్టుచేశారు. నళినీ హాస్పిటలులో మంచంమీద పడివున్నాడు. పోలీసు అధికారుల తనిచుట్టూ మూగారు. వారి కా యువకుడు ఫలానా అని తెలియదు. విప్లవవాది అను అనుమానంతోనే అతనిని అరెస్టుచేశారు. అతని వూరూ, పేరూ, ఇతర వివరాలూ తెలుసుకోవాలని ఎన్నోసార్లు ప్రశ్నించారు. కాని నళినీ శత్రువుల కొక్క అక్షరమైనా ఎరిగింప ఇవ్వడలేదు. తుదకు స్వాతంత్ర్య బలివేదికమీద ఆహుతియగుచున్ననూ తన పేరునైనా ఆ అంతిమ ఘడియల్లో వెల్లడించుటకు నిరాకరించాడు. చెప్పు, చెప్పు,మని పదేపదే వేధించుతున్న అధికారులతో, నన్ను విసిగించక శాంతితో ప్రాణం విడువనివ్వడని మాత్రం అన్నాడు. నళినీబాగ్గీ స్వాతంత్ర్యవ్రతం పూని అజ్ఞాతజీవితంలో అనేక కష్టాలు అనుభవించాడు. తానవరో, ఎందుకు మరణించెనో అన్న వివరములుకూడా అజ్ఞాతంగానే ఉంచదలిచాడు. తాను సోదరదేశీయుల నిమిత్తం బలిఅయి పోయినాడు. కాని, దేశీయులు తన్ను స్మరించి ఒక్క కన్నీటి బొట్టు రాల్చుటైనా ఆ త్యాగికి యిష్టములేకపోయింది.

ఈ స్వార్థమయ ప్రపంచంలో నళినీవంటి స్వార్థత్యాగి జీవితము ధన్యముకదా!

(3)

మణింద్ర నాథ బెనర్జీ

మాతృజేశ దాస్యవిమోచనకు సామాజ్యశక్తి నది
రించి పోరాడిన యోధులే జైలులోకూడ ఆ సామాజ్య
వాదుల జలుమును ప్రతిఘటించి అస్తమించిన అమరమూర్తులు
జతీంద్రదాసూ, శ్రాంగీబిజునూ, మహానరసింగుల కీర్తిచంద్రి
కలు దిద్దిగంతయులవరకు వ్యాపించినై. అట్టివాడే మణింద్ర
నాథ బెనర్జీ.

మణింద్రుడు మహానాయకుడు కాదు. అతడు విప్లవ
వాది. ఆ రోజుల్లో 'విప్లవవాది' అనేది సర్వసామాన్యమై
పోయింది కాంగ్రెసు అధికారంలోకి వచ్చిన తర్వాత గాంధీ
టోపీ తగిలించిన ప్రతివాడూ విప్లవవాది అనే చెప్పుకుంటు
న్నాడు. మణింద్రు డట్టి విప్లవకారుడు కాదు. విప్లవవాది
అనడమంటే ఇనుపగుడ్డిఘ్న నమలుటగా వున్న యుగంలోని
విప్లవవాది. అప్పటి విప్లవవీరు లకుగడుగునా అగ్నిపరీక్షల
కాగవలసినచ్చేది. అట్టి విప్లవజీవి మణింద్రుని మరణం కూడ
విప్లవాత్మకమే.

మణింద్రుని దేశాని కర్పించిన కటుంబంబాంటివి
చాల అరుదుగా వుంటాయి. అతని తాత హర్షదాసన్నబెనర్జీ
ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించి డిప్యూటీ కలెక్టరుగా పనిచేసినా
స్వాతంత్ర్యాభిలాషి. తాను ముఖ్యత్వానికి దాస్యంచేస్తున్నా
తన సంతానంకూడ బానిసబ్రతుకు బ్రతకడం ఆయన కిష్టం
లేదు. ఉన్నతోద్యోగుల అడుగులకు మడుగులొత్తుకూ తన
కుమారులు ఉచ్చిష్టమును కుదువకూడదనుకున్నాడు. ఆ వృద్దే

శ్వేతోనే కనుముడు తారాచరణ్ బెన్జీని వైద్యవృత్తిలో ప్రవేశపెట్టాడు.

తారాచరణ్ బెన్జీ కాశీలో వైద్యవృత్తి ననలంబించి మించి సేనా ప్రభాతులు గడిచాడు. నెలకు అయిదునందల రూపాయలకు పెగా రాబడి వుండేది ఆయన వైద్యవృత్తి ద్వారా ప్రజాసేవచేయుటకాక, కాంగ్రెసులో జేరి యథా శక్తిని పనిచేయువాడు. బెంగాలులో పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరు రజనీకాంతబెన్జీ తన ప్రియసుత సునయినీదేవిని తారాచరణుని కిచ్చి వివాహంచేశాడు. ఆమె ఒక ప్రభుత్వోద్యోగి తనయ యయ్య దేశసేవాభిలాషిణి. భర్తృపదసేవ చేస్తూ ఇల్లు చక్కబెట్టుకుంటున్నను వార్తా పత్రికలు చదువుతూ, దేశ దుస్థితిని, తాత్కాలిక రాజకీయములను చక్కగా అవగాహన చేసుకొనుచుండెడిది. భర్త కాంగ్రెసుకార్యక్రమాన్ని ప్రజలలో ప్రచారంచేస్తుంటే, ఆ యమ తను గృహంలోనే అమలుపర్చేది. విదేశీవస్తు బహిష్కారవ్రతం పట్టి, వాకిట్లో 'విదేశ వస్తువు లుపయోగించువారికి లోనికి ప్రవేశం లేదు.' అని వ్రాసిన అట్ట ప్రేలాడగట్టింది. ఒకపర్యాయం ప్రభుత్వదాస్యంలో మునిగి తేలి ఫించను పుచ్చుకుంటున్న తన తండ్రి విదేశీ వస్తుధారియై రాగా, సునయినీదేవి ఆయన్ను లోనికి అడుగు పెట్టనివ్వలేదు. హరిప్రసన్నుడు విదేశ వస్తుములను త్యజించి ఖద్దరుధారియై వచ్చినతర్వాతనే పితృప్రేమతో ఆహ్వానించింది. ఇట్టి పుణ్య దంపతుల కడు పున 1907 జనవరి 13 వ తేదీన మణింద్రుడు పుట్టినాడు. మణింద్రుని జనని తన 'ఎనిమిదిమంది కొడుకులకు ఉగ్గు

పాలతో దేశభక్తిని రంగరించిపోసి పెంచింది. బాల్యంనుంచే వారికి దేశసేవా పాఠమును నేర్పినది. 'బిడ్డలను సింహాలను చెయ్యాలన్నా, కుంజేశ్వరు గావించాలన్నా కన్నతల్లి చేతిలో పనే' ననేది మణింద్రుని మాతృదేవి. అట్టి తల్లిగన్న సంతానం దేశసేవలో లీనమగుటలో వింత ఏముంది? సున యినీదేవి 1920 లో గాంధీజీ సత్యాగ్రహం ప్రారంభించగానే వయస్కుడగు కుమారుడు ప్రభాస బెనర్జీని వృద్ధ్యమంలో ప్రవేశ పెట్టింది.

విద్యావంతుల కుటుంబంలో జన్మించిన మణింద్రుడు బెంగాలీ, హిందీ, ఆంగ్ల భాషలను సుశువుగానే అభ్యసించాడు. అనేక అన్య గ్రంథాలనుకూడ చదువుతూండేవాడు. దేశ రాజకీయాలు వారియింటిలో కొత్తవి కానేకావు. అతడు విద్యాభ్యాసం చాలించకముందే మేనత్తకొడుకు సురేంద్ర చటర్జీతో కొంతకాలముండుట తటస్థించినది. సురేంద్రబాబు ఔర్రరిష్టు అయ్యిపోడా ఇంటకు చేయబడి ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలలోకనం చేస్తుండేవాడు. ఆయనపత్నికూడ భగవద్భక్తిగలది. ఆ సంఘాలయందు భక్తిభావ మేర్పడి మణింద్రుడు క్రిమంగా ఆధ్యాత్మికవాడయినాడు. నిత్యము యోగాసనంలో కూర్చుండి భగవద్భావము చేస్తుండేవాడు. ఉపనిషత్తులు, గీత చదువుచుండువాడు. వేదాంతాలను కలుపుకొని చర్చించేవాడు.

మణింద్రుడు వయస్సుకుర్రుమీరినదిగా కాలేజీలో ప్రొఫెసరు బి. చంగ విద్యాధిపతితో పరిచయమైనది. ఆమెకు మణింద్రుడు తిర్వితరణ మనస్కునింట్లోలేదు. అధిస్థిని కలసుకొనినప్పుడు

దెల్లా దేశము దాస్యములోవుంటే యువకులు నిర్వీర్యుల పగి
దిని ముక్కుమూసుకొని ధ్యానములో లీనమైవుండుటకంటె
భారత జాతికి వేరే దౌర్భాగ్యములేదని తీవ్రముగా విమర్శిం
చేది. నమ్మదిగా మణింద్రుని దృష్టిని రాజకీయాలవైపుకు
మళ్ళించినది. ఆమె ఔరంగజేబ్ సంఘములో సభ్యురాలు
కాకున్నను కాశీ విష్ణవదళనాయకుడు రాజేంద్రనాథ లహరీ
తో పరిచయమున్నది. మణింద్రుని కాయనతో పరిచయము
చేసినది. అప్పటినుంచి లహరీ యిచ్చు విష్ణవసాహిత్యాన్ని
చదువుతూ, ఆయన ప్రదోధముచే 16 ఏళ్ళ వయస్సులోనే
రహస్యసంఘములో సభ్యుడైనాడు.

మణింద్రుడు విష్ణవదళములో చేరినా నాయకు లతల్లి
బాలునిగా ఎంచి ఏపనీ చెప్పేవారుకాదు. కాకోరీ రైలు
దోపిడీ సందర్భములో ముఖ్యులెల్లరూ పట్టుబడుటో, ఫరా
రగుటో తటస్థించువరకు అతడెట్టి నాహసచర్యలకు పూను
కొనుటకును అవకాశము చిక్కలేదు. కాకోరీ కుట్రకేసు
విచారణ సాగుతుంటే బయటనున్న నామమాత్రపు నాయ
కుల వెంటబడి ఆయుధమిస్తే తమ నాయకులను హింసించు
తున్నవారి పని పట్టుతానని అడిగాడు. కాని క్రియారూప
ములో ఏమీచేయక కేవలము విష్ణవవాదుల మనిషించు
కుంటూ నాయకులులేని పార్టీకి నాయకత్వము వహించి
యున్నవా రేదో నెపముతో మణింద్రునికి ఆయుధము లివ్వ
కనే జరుపుతూపెచ్చారు. మణింద్రుడు ఒకరిద్దరు నూతన
సభ్యులతో కలసి ఆయుధసేకరణకు విశ్వప్రయత్నము చేస్తూనే
వున్నాడు.

1927 డిశంబరు 17 - 19 వేదీలలో రాజేంద్రలవాలి, బిస్మిల్, అశఫాక్, రోషన్ సింగులు పురితీ బి.బి.బి. రాజేంద్ర బాబును ప్రభుత్వం పురితీసినదన్న వార్త మణింద్రుని హృదయములో పిడుగులా తగిలింది. సామ్రాజ్యవాదులు నిర్విషవోద్యమాన్నాచివేయుటకు నల్లుకు నాయకులను పురితీశారో ఆ నాయకులు చూపిన మార్గ మనుసరిస్తూన్న ఈ పక్షానికి చాలమంది పున్నారని మణింద్రుడు ప్రభుత్వానికొక పాఠము నేర్పాలనుకున్నాడు. కాకోరీ నాయకుల పురిశీక్షలకు ముఖ్యముగా డి. వై. ఎస్. పి. జితేంద్ర బెనర్జీయే కారకుడు. అతణ్ణి హతమార్చి ప్రభుత్వముమీద కక్షతీస్తుకోవాలనుకున్నాడు. ఇంతకూ తన పుద్దేశ్యాన్ని నెరవేర్చుటకు ఆయుధముకావాలి. తంటాలుపడి ఎక్కడో రివోల్వరుకూడ సంపాదించాడు. మణింద్రునితోసాటు ఆపనిలో పాల్గొనుటకు మరొక గురుకుడుకూడా సిద్ధమయ్యాడు; కాని పున్నది ఒక్కటే రివోల్వరు, రెండు తూటాలు మాత్రమే.

రివోల్వరు లభించినది లగాయతు మణింద్రుడు డి. వై. ఎస్. పి. ని కడతేర్చే ప్రయత్నంలోనే పున్నాడు. అతని రాక-పోకలను, విరామ - విహారాలను గమనించసాగాడు. ఒక పర్యాయం మణింద్రుడు గోధూమిచిద్ద సాయంసంధ్య పెళ కాచుకొని పున్నాడు. వాహ్యాళి ముగించుకొని వస్తూన్న జితేంద్రబెనర్జీని చూచి జేబులో చెయ్యిపెట్టి చూచుకున్నాడు. రివోల్వరు సిద్ధంగానే వుంది. తన కార్యనాథని కదే తగిలించని అధికారివై పుక నడిచాడు. ఇక జేబునుండి రివోల్వరు తీయుట ఆలస్యం. అరే ! అంతలో తలెత్తి చూస్తే మణింద్రుని కన్న

వైపులా బెనర్జీ రూపమే కన్పింపసాగింది. అదే తలంపుతో వకాగ్రిచిత్తుడై వుండుటవల్ల మానసిక వికృతిచే అట్లయినది. మణింద్రుడు మరి చేయునదిలేక అప్పటికి తనప్రయత్నాన్ని విరమించుకొనవలసి వచ్చింది.

మరొకసారి మణింద్రుడు ఆ అధికారిని ఒక రిద్దరు సన్యాసులతో పేదాంతవిషయము చర్చించుతూ నడుస్తున్నప్పుడు చూచాడు. మరి ఆ అవకాశాన్ని జారిపోనీయక మణింద్రుడు రెండంగల్లో డి. వై. ఎన్. పి. ని సమీపించి రివాల్యరును గుండెకు సూటిగా గురిపెట్టి 'రాజేంద్రబాబు వురికి బహుమతి యిదుగో!' అంటూ కాలాచ్చాడు; కాని ఆ గుండు గుండెకు తగలక భుజాన్ని తాకినది. ఇంక ఒక్క తూటామాత్రమే వున్నది. మణింద్రుడు తక్షణమే ముందుకు రికి రెండవసారి కాలాచ్చాడు. అదికూడా హృదయానికి తగులనే లేదు. పొట్టలోమాత్రం తగిలింది. మణింద్రుడు వున్న రెండు తూటాలు అయిపోయిన తర్వాత రివాల్యరు దూరముగా విసరివారవేశాడు. అనంతరము పోలీసు లెంతగా గాలిం చినా అది కన్పించనేలేదు.

మణింద్రుడు నిర్భయంపబడ్డాడు. పోలీసు సూపరింటెం డెంటు చికిత్సబడసి చాలాగోజులకు కోలుకున్నాడు. మణింద్రునిచే పార్టీ రహస్యములు వెల్లిగక్కించుట కెన్నోనో బాధలుపెట్టాడు. భయపెట్టాడు. ఆశ చూపాడు. అయినా అతడు చివంచల దీక్షతో అన్నిటిని ఎదుర్కొన్నాడు. తుదకు హత్యాప్రయత్నము చేసినందుకు పది సంవత్సరాల కఠినశిక్ష విధింపబడినది. కొన్నాళ్లు బెనారసు జైలులో వున్నతర్వాత

మణింద్రుడు పశ్చిమాగడ్ సెంట్రల్ జైలుకు బదిలీ చేయబడినాడు.

మణింద్రుడు జైలులో సామాన్య ఖైదీవలెనే చూడబడినాడు. 1930 ఏప్రిల్ లో జైలొడదాసు బలి ఫలితంగా ఏ. బి. చరగతులు ఏర్పడినా మణింద్రుడు సి. క్లాసులోనే వుంచబడ్డాడు. పత్రికలూ, పుస్తకాలూ ఇవ్వరైరి. పరిశ్రమకూడ చెయ్యాలని నిర్బంధించారు. ఇవన్నీ స. వ. జేక మణింద్రుడు నిరశనవ్రత మారంభించి జయించి ఏ. బి. క్లాసు ఇవ్వబడింది.

మణింద్రుడు ఏకాకిగా వుండవలసి వచ్చినది. బి. క్లాసులో అతడొక్కడే రాజకీయబందీ. ఒంటరితనము కష్టముగా నేర్చున్నది. మళ్ళీ యోగాసనాలు ప్రారంభించి గంటలొద్ది సమయాన్ని భగవద్భావనములో గడుపుతూండేవాడు. అంతే బంధువు ప్రపంచములోని సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులనుకూడ అర్థముచేసుకుంటున్నాడు. తేవలము భావోద్వేగముతో జైలుకు పోయినవాడుకాదు. కారావాసములో అతని భావాలు మరింత మెరుగుతేలాయి. సంఘములో హెచ్చుతగ్గులుండకూడదని, వర్ణ వివక్షత లేకుండా వివాహాలు జరిగి సాంఘిక విప్లవముకూడ రావాలనీ కాంక్షించేవాడు. మణింద్రునికి మాతృదేవిపట్ల ఎనలేని ప్రేమ. జైలునుండి తల్లి కెన్నో లేఖలు రహస్యముగా వ్రాస్తూండేవాడు. ఆ జాబులలో అతని వున్నతాశయాలు ప్రస్ఫుటమవుతూండేవి. “తల్లులందరూ రాజకీయాందోళనలో పాల్గొనాలి. నీవుకూడ ఏల పాటుపడవు?” అని జననికి వ్రాశాడు. తన సోదరులు సత్యా

గ్రహోద్యమములో పాల్గొని శిక్షింపబడిన వార్త తెలిసి
కొనుటకెంతో ప్రబలాటపడేవాడు. బంధుమిత్రులు తరుచుగా
పుత్తరాని వ్రాసునందుకూ, పుస్తకాలు వెనువెంటనే పంప
నందుకూ విసుకుకొనేనాడు. అధికారుల హింసల కంటే తనకు
వరుసగా జాబులు రానందుకే అధికముగా బాధపడేవాడు.
ఒకసారి జైలు చూచి విచ్చినవారికే ఆ బాధ భాగా అర్థ
మవుతుంది.

మణింద్రుడు ఆత్మాభిమాని. జైలులోవున్నా అధి
కారులకు దణ్ణాలు పెట్టవచ్చు, అయ్య బాబూ అనటమంటే
అతనికి ఒళ్ళుమంట. మణింద్రుని ఈ నిర్లక్ష్యతను ఓర్వలేక
అధికారుల తనిని యెన్నో కష్టాలు పెడుతూండేవారు. విలియం
అనే తెల్లనాడు చాలా నీచముగాకూడ మాట్లాడేవాడు. †
జైలరుగావున్న విలియం మొదటనాడు మామూలు ఖైదీలముందు
నూగొని అవమానం చాలని 'మేము భారతీయులను
మట్టితో సమానముగా చూస్తాము' అన్నాడు. మణింద్రుడు
వెంటనే 'ఇంగ్లీషువాళ్ళకు మేము పెంటతో సమానంగా
తలుస్తాము' అని కుక్కకాటుకు చెప్పదెబ్బ కొట్టాడు. డాబు
చెయ్యాలనుకున్న జైలరు ఎదుగుటకలు మ్రిగుతూ వెళ్ళి ‡
పోయాడు. అప్పటినుంచీ ఆ దురహంకారి నడవడి మాళ్ళు
కొని మణింద్రునితో అతి మర్యాదగా ప్రవర్తించసాగాడు.

1931 సం॥లో మణింద్రుని ఒంటరితనం ఎగిరిపోయి
నది! కాళోరీకేసులో శిక్షింపబడిన మన్మథనాథ గుప్త
రాకతో కాలము చర్చలతో సాగిపోసాగినది. క్రమముగా
మణింద్రుని యోగాసనాలు, భగవద్భావనము అదృశ్య

మయ్యాయి. దేశీయ, అంజర్జాతీయ రాజకీయాలను చర్చించడము, వివిధ భాషలను నేర్వటములో అతనికి హుమారుగా వుండేది.

తర్వాత అక్కడికి యశపాలు, యింకా యిద్దరు రాజకీయ బందీలుకూడా వచ్చారు. నాలుగు గోడల మధ్య మల్చి ఒక విప్లవదళము తయారైనది. కాలము ఖులాసాగానే వెళుతున్నది; కాని మణింద్రుడు నిరశన ప్రతిముఖాని నప్పటినుంచి అతని ఆరోగ్యము బాగుండలేదు. అసలా జైలు శీతోష్ణస్థితికూడ తనకు సరిపడుటలేదని మణింద్రుడు తన బంధువులకు రాసిన జాబులలో పేర్కొన్నాడు. ఆరోగ్యము సరిగా లేకున్నను మిత్రులతో నిశ్చింతగానే గడుపుతున్నాడు.

1934 మే నెలలో చంద్రమసింగ్ అను రాజకీయ బందీని నిష్కారణముగా జైలు అధికారులు కొట్టించారు. ఈ అన్యాయాన్ని ఎదిరించుటకు ఏమి చేయుటా యని మణింద్రుడు, మన్మథనాథ గుప్త, యశపాల్ వగైరాలు ఆలోచించుతూండగానే గోరు చుట్టుమీద రోకటిపోటులాగా రమేశ చంద్రగుప్త అను మరొక ఖైదీకి రెండు వారాలు బేడీలు వేశారు. అతనిచే నిర్బంధముగా తిరుగలి తిప్పించనాగారు. రమేశుని రాజకీయ నిర్బంధితులమధ్యనుండి వేరే బ్లాకులోకి మార్చారు. ఈ అక్రమా న్నెడుర్కొనవలసిన అవసరము వచ్చినది. ఇంకనూ వేరే కారణాలు వుండనే వున్నవి. సిక్లాసు ఖైదీలు ముగ్గురూ, బిక్లాసులో నలుగురూ మే 14 వ తేదీని ఆహారము గైకొన నిరాకరించారు. అందరూ వేర్వేరు బ్లాకులలోకి మార్చబడ్డారు. తొమ్మిది దినాలు నిర

శన నృతము సాగించినదిగాదట అధికారులు లొంగివచ్చుటతో
మే 23వ తేదీ రాత్రి ఆహారము తీసికొనుటకు అంగీకరించారు.

ఈ విరళనృతములో మణీంద్రుని మూతాశయము
చెడిపోయినది అదివరకే అనారోగ్యముగావున్న మణీంద్రుడు
స్వాస్థ్యము పూర్తిగా కోల్పోయినాడు. గదిలోని సిమెంటు
అరుగుమీదనే జైలుదుప్పటి కప్పుకొని కూర్చొనుటతప్ప
తిరుగలేని స్థితి వచ్చినది. మిత్రులెంతగా శుశ్రూషచేసినా
శ్మతిమించుతున్నందున హాస్పిటలుకు చేర్చబడినాడు.

మణీంద్రుడు మొదట యెంత భగవద్భక్తిపరుడో
తర్వాత అంత పక్కా నిరీశ్వరవాది యైనాడు. సమాజము
లోని కుళ్ళును గ్రహించాడు. దేవునిచాటున దోపిడీ, అన్యాయము
లెట్లు నిరాటంకముగా సాగింపబడుతున్నవో కల్లార
చూచి దేవునిపై విశ్వాసాన్నే వదిలివేశాడు. హాస్పిటలులో
తుదిఘడియలు లెక్కపెడుతున్న సమయములో మన్మథనాథ్,
యశపాలులు వెళ్లారు. వారికి మణీంద్రుడు జీవించుతాడనే
ఆశ సన్నగిలినది. మన్మథబాబు “దేవునిమీద నాకు నమ్మకములేదు.
అయినా అట్టి అపాకృతిక దైవశక్తి ఏదైనా
వుంటే నేను హృదయపూర్వకముగా నీ ప్రాణాన్ని దక్కించ
మని ప్రార్థిస్తున్నాను మణీ! నీవుకూడా ప్రార్థించు”
మన్నాడు.

శ్వాసించుటకే విపరీతబాధ ననుభవిస్తున్న మణీం
ద్రుడు వెంటనే ‘డామ్ గాడ్! నేను చావుకు బదుస్తున్నా నను
కుంటున్నారా! నేను ప్రార్థించను. ఈజగత్తులో న్యాయమనే
దెక్కడున్నది! దోపిడీ, అన్యాయము చేసేవాళ్ళే సర్వ

సౌఖ్యాలు అనుభవిస్తున్నారు. న్యాయంకోసము పోరాడేవాళ్లు అంతరించిపోతున్నారు. దేవుడుంటే ఈ అవకతవక లెందుకు జరుగుతాయి? ఒక పేళవున్నా అట్టి పక్షపాతపుబుద్ధిగలవాడిని నేనేల పార్థించాలి?' అన్నాడు.

యశపాలు, మన్మథనాథ గుప్త జైలుడాక్టరును సతా యించి ఎన్నో చికిత్సలు చేయించారు; కాని, ప్రయోజనము లేకపోయినది. సహింసరాని వేదన ననుభవించు తున్నను- మృత్యుముఖము చూచి అతని హృదయము కించి త్తయినా చలించలేదు. ఏపరపాలననెదిర్చి జైలుకెళ్ళాడో ఆ ప్రభుత్వపు అన్యాయాన్నెదిర్చి 1934 జూన్ 26 వ తేదీని వీరశయన మలంకరించాడు.

మణింద్రునిగన్న మాత ధన్య ! ఆ యమ్మ సంతానములో మరి ఆరుగురుకూడ పలుసార్లు సత్యాగ్రహోద్యమాలలో, విప్లవోద్యమములో పాల్గొని సంవత్సరాల తరబడి జైళ్ళలో కృశించారు. భూపేంద్ర బెనర్జీ జైలులో జబ్బుపడి విడుదల అయిన కొద్దిరోజుల్లోనే మరణించాడు. సునయినీదేవి కోడలు, అల్లుడుకూడ సత్యాగ్రహోద్యమాలలో జైలు చూచారు. ఆ మాతృదేవి వంగప్రజలు తొమ్మింతో పీడింపబడుతూంటే ఘోరమరణశోకము కంటే అధికముగా దుఃఖించినది. నేటికీ ఆతల్లి ఆజ్ఞతో, మిగిలియున్న పుత్రులు మణింద్రుని లక్ష్యసిద్ధికి-పీడిత మానవోద్ధరణకు వాలు పడుతూనేవున్నారు.

అజ్ఞాత ఏరుడు మణింద్రునికి, అతని జననికి అతని ముబుద్ధినికీ దేశీయులు ఘోషాను బద్ధించడంపై ప్రస్థావన చేయాలి!

మ హా వీ ర సింగ్

జిల్లా కలెక్టరు, పోలీసు సూపరింటెండెంటు వివిధ శాఖల్లోని వుద్యోగులు ప్రభుత్వముమీద భక్తిని ప్రకటించటానికి తాలూకా పట్టణము కాన్ గంజిలో సభచేస్తున్నారు ధన వంతులు, భూస్వాములు, అమీనులు, వుమావులు, సుఖా సీనులై వున్నారు. దారినిపోయే అమాయక రైతు-కూలీలు ఏ పదిమందినో బలవంతముగా ఈద్దుకువచ్చారు స్థానికాధికారులు సభ నిండుగా లేకపోతే తమ ప్రతిష్టకు భంగమని బడిపిల్లలను తీసుకురమ్మని పంతుళ్ళకు తాళదు లంపారు. బాల - బాలికలకు బిళ్ళలూ బిస్కె-త్తులూ పంచారు. సభా కార్యక్రమము ప్రారంభమైనది. జోహుకుందారులు వుపన్యసించుతున్నారు. బ్రిటిషు పాలనా ప్రశంస, రాజద్రోహి గాంధీజీ దూషణలే అసలా సమావేశ లక్ష్యము. అధికార దురహంకారులు, బిరుదాంకితులు, సత్యాగ్రహులపైన దుమ్మెత్తిపోస్తున్నారు. విద్యార్థులు భయంతో గవ్ చిప్ గా వింటున్నారు; కాని, లోషల్లోషల అసహ్యించుకుంటున్నారు. అప్పు డకస్మాత్తుగా బాలురమధ్యనండి 'మహాత్మా గాంధీ కీ జై' అన్న నినాదము వెలువడినది. వెంటనే బాలికలందరూ అందుకున్నారు. జయకారము మిన్నముట్టినది. యెవరని ప్రజల దృష్టిలో హీనపరచాలని సభ జరుపుతున్నారో ఆయన జయధ్వానమే ప్రతిధ్వనించినది. అది అధికారులకూ, సమావేశకర్తలకూ అంకుశముతో పొడిచినట్లయినది బహిరంగముగా తన్ను ముందు ప్రభుత్వద్రోహికి జై కొట్టిన దెవరు?

యెవరని ప్రశ్నించారు. అప్పుడు 12 లేక 13 సంవత్సరాల బాలుడు లేచి 'నేనే' నని జంకు గొంకు లేకుండా చెప్పాడు. మాష్టరు గుండెల్లో గుండెల్లేస్తే అధికారు లా బాలకుని చితుక బాదారు. అంతటితో ఆ సభ చెడిపోయినది. ఆ విద్యార్థి నాయకుడు - వీర బాలకుడు మహావీరసింగే.

సంయుక్తరాష్ట్రములో ఇటా జిల్లాలోని రాంపూరు అను గ్రామములో ఒక మధ్య తరగతి కుటుంబమందు మహావీర్ జన్మించాడు. జననీ జనకులు శారదా దేవి, దేవీసింగులు ధర్మ నిష్ఠాపరులు. 1921 సం॥లో గాంధీమహాత్ముడు స్వాతంత్ర్య శంఖమును పూరించగనే యీ దంపతులు ఆచార వ్యవహార ములు కట్టిపెట్టి కళ్యాణ శ్రీ దేశముపై పుచూచారు. దేవీసింగు శరీరములో రాజపుత్ర రక్తము పొంగులువారినది. సత్యాగ్రహసమరరంగములోకి పురికాడు. శిక్ష - జైలు మామూలేగా. జనకుని నిర్బంధము బాలమహావీరుని హృదయం మీద ఒకముద్ర వేసినది. జననివల్ల అన్ని విషయాలూ అడిగి తెలుసు కున్నాడు. పరాయి ప్రభుత్వము మీద అసహ్యము, స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ కలిగాయి.

మహావీరుడు చిన్నతనములోనే అధికారులను, బడా సాహేబ్లను లెక్క చేయక సభాభంగము చేసి దెబ్బలు తిన్నా జంక లేడు. వీరునిలా, సాతోషపుర్యకముగా అనుభవించాడు. ఆనాటి దెబ్బలతో ఆతని విద్యోహ భావము మరింత దృఢపడినది.

మహావీరసింగు స్కూలుఫైనల్ పూర్తిచేసి 1925 సం॥లో కాన్పూర్ డి. ఏ. వి. కాలేజీలో ప్రవేశించాడు,

ప్రథమ సత్యాగ్రహోద్యమాన్ని అణచివేశామని ప్రభుత్వము సంతృప్తి చెందినా విప్లవాగ్ని లోలోపల రాజుతూనేవుంది. వినాయకవర్గం సూటిగా దెబ్బకొట్టు మార్గం వదలి కొన్ని శృలో శాసనబద్ధమగు పోరాటాన్ని సాగించుతామని మెత్తని సోఫాలలో కునికిపాట్లుపడుతున్నారు. అందుచే దేశంలోని విప్లవశక్తులు నాయకత్వం లేకున్నను దేనిదారి నది చూచుకొనసాగాయి. కార్మిక - కర్షకుల సంఘటనకు కొందరు పూనుకున్నారు. మరికొందరు యువకులు బ్రిటిషు సామ్రాజ్య నిరంకుశత్వాన్ని హింసా కార్యక్రమముతో యెదిరించదలిచారు. భారత యువజను లీ రీతిని విప్లవోద్యమాన్ని సాగించుతూంటే సహజవీరుడు మహావీరసింగు స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి దూరముగా ఎట్లుండగలడు! కాలేజీలో చేరి నప్పటినుండి మిత్రులతోకలసి రాజకీయాలు తెలుసుకుంటూండేవాడు. డైరక్టుయాక్ష్ నుతో ప్రజాసామాన్యములో జైతన్యము కల్గించాలని చర్చలలో వాదించేవాడు.

యు. పి. పంజాబు టెర్రిస్టులు సమానేశమై హిందూ స్థాన్ సోషలిష్టు రిపబ్లికన్ ఆర్మీని స్థాపించారు. ప్రస్తుత సమాజవ్యవస్థలోని కుళ్ళును బహిష్కరించేసి భారతదేశములో సోషలిష్టు ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వ స్థాపనయే లక్ష్యముగా కలిగి వారు సాహసిక ప్రదర్శనా కార్యక్రమము (డిమాని స్ట్రైటింగ్ యాక్షన్స్) ద్వారా విద్యావంతులగు మధ్యతరగతి యువకులను సంఘటితమొనర్ప పూనుకున్నారు. మహావీర సింగుగూడ ఆ సమయములో చేరాడు. కాలేజీ, ఇల్లు, వాకిలి, రిల్లీ, రండి, బంధువులను వదిలిపెట్టి ప్రాఫెషనల్ రివల్యూ

షనరీగా తయారై నాడు. పార్టీ కార్యక్రమాన్ని సాగించ
టానికి అవసరమైన మోటారు నడుపుట, రివాల్యూరు కాల్పుట
వగైరా నేర్చుకున్నాడు. ఎప్పుడెక్కడ అవసరమైతే అక్కడికే
వెళ్ళి నిద్రాహారముల సౌఖ్యమెరుగక పనిచేయసాగాడు.
ఎంతటి ప్రమాదకర కార్యాన్వేషనా భయభీతుల్లేకుండా
పార్టీ ఆజ్ఞ మేరకు కొనసాగించుకొని వచ్చేవాడు. ఇంజనీరు
నేషనల్ బ్యాంకు దోపిడీలో మహావీరసింగు ప్రమాదానికి
పాపించాడు.

1929 జూన్ లో మహావీరుడు అరెస్టు చేయబడి లాహోరు
కుట్ర కేసులో ముద్దాయిగా చేర్చబడినాడు. ఆ రోజుల్లో
కారావాసము-అందులోనూ విప్లవవాదుల విషయంలో యెలా
పుంజుందో చెప్పనక్కరలేదు. ముద్దాయిలయినా పరస్పరము
కలియరాదు. రాత్రింబగళ్ళు ఏక లాకప్పు. పుత్రత, పత్నీత
రాలు, ఇంటర్వ్యూలు, పుస్తకాలు, పత్రికలు అన్నీబంద్ !
కోర్టులోకూడ బేడీలు, పోలీసు జులుమూ. స్వాతంత్ర్య
యోధు లివన్నీ సహింపలేకపోయారు. ముందుగా అసెంబ్లీ
బాంబుకేసులో శిక్షింపబడిన భగత్ సింగు, బటుకేశ్వరదత్తు
జైలు ఆత్మచారములను ప్రతిఘటింప నిరసనవ్రతమును
సాగించారు. జూలై లో మహావీరసింగు తదితరులుకూడ
ఆహారమును మానివేశారు. గణేశశంకర విచార్యి, జవహ
ర్లాలు, సుబాసుబోస్ మొదలగు నాయకులు నిరసన వ్రతం
పూనినవారి కెన్నివిధములనో చెప్పిచూచారు. కాని,
లాహోరు కుట్ర కేసు ముద్దాయిలు జయమో మరణమో
అని పట్టువీడలేదు. ప్రభుత్వము దబాయించినది. బెదరించి

నది, కాని ఫలితము శూన్యమైనది. తుదకు దానవలీల ప్రారంభమైనది.

నిరాహారులై పడియున్న ఒక్కొక్కరిని పదేసిమంది మొద్దుల్లాంటి వాళ్ళు పట్టుకోవడము, బలవంతముగా పళ్ళ సందు గుండాను, ముక్కుగోళాల్లోనుంచీ రబ్బరు గొట్టా లెక్కించి పాలుపోయటము, నిరసన ప్రతావలంబులు ప్రతిఘటించటము, వారినోటినుండి - నాసికలనుండి రక్తము ప్రవహించటము నిత్యకృత్యమైనది. బలవంతముగా పాలెక్కించడంలో నిరాహారంచే బలహీనులైయున్నవారు మూర్ఛాగతులవుతూండేవారు. మహావీరసింగు డాక్టర్లు నిర్బంధంగా ఎక్కించిన రబ్బరుగొట్టంలో నుండి కడుపులోని కొక్కచుక్కేనా పాలను జారనివ్వకుండా ప్రాణాయామముచేసి తిప్పలుపెట్టేవాడు. ఈ విధంగా యెన్ని హింసలైనా అనుభవించారు. కాని తమ పట్టుదలను విడువలేదు. తుదకు అమరమూర్తి- ఆత్మత్యాగి జతీంద్రదాసును పొట్టను పెట్టుకున్న తర్వాతగాని ప్రభుత్వంలోంగిరాలేదు. రాజకీయ ఖైదీలకు ప్రత్యేక సౌకర్యాలు కల్గిస్తామని హామీయిచ్చిన తర్వాతనే మిగతావారంతా ఆహారమును గైకొనసాగేరు. ఇంతలోనైనా వారికి శాంతి లభించలేదు. తర్వాతకూడ అనేకపర్యాయాలు ఆ వీరులను జైలులో, నిండుకోర్టులో పట్టుకొని కొట్టారు. వైస్రాయి ప్రత్యేకంగా 'లాహూరు కుట్రకేసు ఆర్డినెన్సు'ను జారీచేశాడు. విచారణకు స్పెషల్ ట్రిబ్యూనల్ నియామకమైనది. ట్రిబ్యూనల్ ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్వేతజాతీయుడు ఇండియన్ జడ్జిలో చెప్పకుండానే ముద్దాయాలకుబలవంతంగా

నైనా బేడీలు వేయమని ఫర్మానా యిచ్చాడు. ఈ అనమానమును సహింపలేక లాహోరు వీరులు యెదిరించారు. పర్యవసానంగా వారిని చిరుకబాదారు. గాయపడి నడువజాలని స్థితిలోనున్నవారు లారీలో జేరవేయబడ్డారు. ముద్దాయిలు విచారణలో పాల్గొన నిరాకరించాడు. కోర్టుకు వెళ్ళుటకుకూడ అయిష్టతను తెల్పి ఒకే లిఖిత వాఙ్మూలమును ఏకముగా యిచ్చారు. 16 మాసముల నాటకంతో విచారణ పూర్తి అయింది. అందరూ మహావీరునికి కూడ మరణశిక్షయే విధించుతారని తలచారు. మహావీరసింగు మాత్రం "నేను రాజపుత్రునివలెనే మరణిస్తాను" అంటూండేవాడు. 1930 అక్టోబరు యేడనతేదీని తీర్పు వెలువడింది. భగత్ సింగు, రాజగురు, సుఖదేవులకు పురిశిక్షలు, మహావీరసింగుకు యావజ్జీవ కారావాస శిక్ష విధింపబడినది.

శిక్ష విధింపబడిన తర్వాత సింగు షుల్టాన్ సెంట్రల్ జైలులో మూడు మాసాలున్నాడు. 1931 జనవరిలో మహావీరసింగు మరి అయిదుగురు సహచరులతో మద్రాసు రాష్ట్రంలోనికి పంపబడ్డాడు. అతడు డాక్టరు గయాప్రసాదుతో బల్లారి సెంట్రల్ జైలులో వుంచబడ్డాడు. ఇక్కడి భాష, కట్టు, ఆచారాలు, రీతి-రీవాజులు, శీతోష్ణస్థితి అన్నీ వారికి కొత్తవైనవి. మనరాష్ట్ర ప్రభుత్వంకూడ వారిని హింసించుటలో ఏమీ లోటు చెయ్యలేదు. పెంపుడు పశువుల్లాగా వారు పడివుండాలని ప్రభుత్వోద్దేశ్యము. కాని వారు శిక్షాపాత్రులు అవటానికి ఏ అన్యాయాన్నెదిరించాలో ఆ ఆకరిమాన్నే జైలులో మాత్రం వా రెల్లార్యగలరు? జైలులో

వుండికూడ పోరాటం సాగించారు. 1932 సత్యాగ్రహోద్యమంలో పాల్గొని బళ్లారి కారాగారంలో నిర్బంధింపబడిన మన ఆంధ్ర సత్యాగ్రహులకు మహావీర గయాప్రసాదుల ధైర్యసాహసాలు, స్వాతంత్ర్య దీక్షలు పరిచితములే. ఆ వీర ద్వయము బళ్లారిజైలు అధికారులకు, మద్రాసు ప్రభుత్వానికి శాశ్వతంగా జ్ఞాపకముండునట్లు పాఠంచెప్పారు. అధికారులు తమ గుప్పిట్లో వున్నారగుదా యని వారిని అవమానించబోయారు. వారు ఎదురుతిరిగి దెబ్బలాడారు. చేతికిదిక్కిన వార్డర్లను చావమోదారు. ఈ ఘటనతో జైలు అధికారులు సత్యాగ్రహుల దృష్టిలో చులకనైనారు. అధికారులీ తల వంపులతో వుక్రోషము పట్టలేక మహావీరునికి తిరుగబడిన నేరానికి కొరడాదెబ్బల శిక్ష విధించారు. ముక్కోడకారము గల చట్టానికి మహావీరుని అంటగట్టి అతని దుస్తులను చింపి లాగివేశారు. చుట్టూ సత్యాగ్రహ ఖైదీలను తీసికొనివచ్చి కూర్చో బెట్టారు. పొరికి భీతికల్గించాలని అధికారుల తలంపు. తరువాత ఆ కిరాతులు సింగునగ్న శరీరమీద పేముబెత్తంతో కొట్టాంటే పీఱులపైచర్మం తోటలుగా వూడిపోతోంది. రక్తం ధారలుగా ప్రవహించసాగింది. కండలు బెత్తానికి అంటుకొని దూరంగా పోయి పడుకున్నవి. ప్రతిదెబ్బకు 'విప్లవం వర్ధిల్లాలి' అన్న సింహగర్జన రేగుతోంది. ఈ హింసా ప్రదర్శనతో అధికారులు సత్యాగ్రహులను భయపెట్టదలచితే సింగు వారిలో విద్రోహభావాన్నే కల్గించినాడు. అతని ధైర్యసాహసాలు వారి హృదయాల్లో శాశ్వతంగా అంకితమైనాయి.

మద్రాసు కైళ్ళ కంపబడిన మిగతా లాహూరు మీద
లతో కూడ ప్రస్తుతం విసిగి వేసినది. వారిలో మరికొకటి
1933 సం॥లో అండమాను ద్వీపానికి పంపివేసి తన సేక
వదలించు కున్నది.

భారతాననికి సరిమిదివందలవైపు దూరాన బంగాళ
ఖాతంలో పొటమరిగిన అబద్ధీన్ ద్వీపంలో ఎత్తైన గోకల
యధ్యవున్న జైలులో భారత విప్లవవాదుల సమాధులెన్నికెలా
గలవు. అచటి శీతోష్ణస్థితి అనారోగ్యకరముగుటచే ఎవర
రెండో ఖైదీలు ఆ ద్వీపానికి ఆహూతి అయ్యారు. 1921 నాటి
నుంచి Cardew committee రిపోర్టును బట్టి భారతీయ ఖైదీ
లక్కడికి పంపబడుటలేదు అయినా 1933 లో ప్రజలెంతో
మొర పెట్టుకున్నా వినక చూచ విప్లవవాదుల నచటికి తరలించి
నది. అక్కడ జైలులో దేశాధిభతులను పశువులకంటె
హీనంగాచూచారు. అండమాను జైలు ప్రత్యక్ష నరకకూపము.
ఆ జైలు అధికారులు యమకిందరులు. స్వచ్ఛమైన గాలికి
నీటికి కూడ మొఖంవాచిపోయారు. కటిక నేలమీదనే
శయనించవలసి వచ్చేది. పానీయం, తేహ్న స్వచ్ఛగా
తిరుగుతూంటే ఆ యిరుకు గదుల్లో నీపాలకైనా ఏర్పాటు
లేదు. పగలంతా నిర్బంధంగా కఠిన పరిశ్రమ చేయించేవాళ్లు.
అన్నంలో రాహ్న, పురుగులూ వుంటం జైలుకెళ్ళిన సర్వా
గ్రహుల కాశ్చర్యం కల్గించదు. ముద్ద నోటిలో పెట్టుకోబోతే
చెడుగాలువేసేది. వుత్తరాలు బంద్. పుస్తకాలు, పత్రికల
మీద నిఘా, ప్రభుత్వానికి తెల్పుకున్నారు; కాని, ఫలితం
శూన్యం. అప్పుడు వారి నక్కడపెట్టే బాధలు, హింసలు

వర్జింప నలవికానిది. వారి అండమాను జీవితాలు విజయ
కుమారస్థానా, భయంకరాచారి గారలు తమగ్రంథముల
ద్వారా ప్రపంచానికి వివరించారు. అక్కడి స్థితిగతులు విన్న
వారిగుండెల జేబులలో జేస్తుంటే మరి స్వయంగా అనుభవించే
వారి కెట్లుండునో చెప్పనేల?

ఆ యమయూతనలనుండి విముక్తులు కావడానికి నిరా
శురదీక్షయే శరణ్యమైనది. నిరసన వ్రతం ప్రారంభించారు.
అధికారులు మూడురోజులవరకు వారిని గదుల్లో బంధించి
శాలుగోనాడు మామూలు హింసాకాండ నారంభించారు.
పకాను మొద్దులతో ఒక్కొక్కరి కాళ్ళూ, చేతులూ,
తలా, రొమ్మూ అదిమిపట్టించి రబ్బరుగొట్టాలతో పాలెక్కిం
చారు. అయిదవరోజున అడేరీతిని ఆ రాక్షసులు మహావీర
సింగును నేలమీద అణచిపెట్టారు. ముక్కురంధ్రం గుండా
రబ్బరుగొట్టాన్ని శ్వాసకోశంలోకి యెక్కించారు. సింగు
విదలించాడు. గిలగిల కొట్టుకున్నాడు కాని, ఆ క్యూరులు
కదలనివ్వకుండ గట్టిగా అదిమి పట్టుకున్నారు. డాక్టరు గెరాటు
(Funnel)ను పాలతో నింపి బలవంతంగా లోపలికి ఎక్కిం
చాడు. వెంటనే సింగు హృదయకోశము పగిలిపోయినది.
ఈవిధంగా అవమానపితాచాలతో అంతిమశ్వాస పీల్చినంత
వరకు యెదిరించి పోరాడి మహావీరసింగు సార్థకనామధేయుడై
యమకింకరుల బానిసుండి విముక్తుడైనాడు.

తమచేతులారా ఒక నిండుప్రాణాన్ని నిలుపునా తీసినా
అధికారులకు ఆవంతైనా చింతలేదు. మహావీరుని పవిత్ర
దేహాన్ని సైచర్ మూడ వేసి రాత్రివేళ నిబిడాంధకారంలో

మోసుకొనిపోయారు. ఎదురుగా అబ్దీన్ సాగరము తనంగ
ములతో కల్లోలము గావించుచున్నది. గాలి జుయ్ జుయ్
మంటూ వీచుతోంది. నల్దిక్కులా నిశ్శబ్దం తాండవించు
తోంది. అప్పుడు మహావీరుని మృతకళేబర మా అసంత
సాగరిగడకట్టంలో కలిసిపోయింది.

చంద్ర శేఖర ఆజాద్

‘నాపేరు ఆజాద్, అని బాల్యంలోనే చెప్పుకొని ఆ
జన్మాంతము ఆజాద్ గావుండి, ఆజాద్ గానే ఆహుతియై
అమర వీరుని జీవితగాధ సంస్కరణీయము. విప్లవనాడుల
కతనిపట్ల వల్లమాలిన భక్తి. సామ్రాజ్యవాదులకు సింహ
స్వప్నము. భారత ఔర్రిస్థు వుద్యమాదర్శము అతని నాయ
కత్వములోనే మెరుగు లేల వుద్యమము మెరపులాగా పెరిగి,
తుద కతనితోనే అంతరించింది. ఆ స్వాతంత్ర్యమూర్తి వివిధ
నామమే చంద్రశేఖర్.

చంద్రశేఖర్ జన్మస్థానము ఉజ్జయిని ప్రాంతములోని
ఒకపల్లె. తండ్రి వైజనాథుడు శుద్ధ శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుడు.
ఆయన ఆందరివలె ఇంగ్లీషు కెగబడక కొడుక్కి సంస్కృత
మునే చెప్పించ దలచాడు. సకుటుంబముగా కాశీ క్షేత్రా
నికి పోయి మకాముపెట్టాడు. చంద్రశేఖర్ హిందీతోపాటు
బాల్యములోనే దేవభాషను చదువసాగాడు.

1921 సం॥లో మహాత్ముడు సహాయ నిరాకరణ శం
ఖాన్ని పూరించుటతో అన్నిమూలం ప్రజాసామాన్యములో

చైతన్యము కలిగినది. వేలాది విద్యార్థులు కాశీజీలను
 స్కూళ్లను బహుమకరించారు. సంస్కృత విద్యార్థులకూడ
 ఆ విషయ సంరంభంలో కడలకుండా వుండలేకపోయారు.
 రమకు తోచినట్లు వృద్ధ్యమంలో పాల్గొన్నాడు. అట్టివారిలో
 చంద్రశేఖర్ ఒకడు. అప్పుడతడు పక్కా ఆహింసావాది.
 దీక్షవహించిన బాల స్వయంసేవకుడు. తిన్నగా పథ్యాలు
 గేండ్లు నిండని ఆ చిరుతప్రియములోనే అతడు స్వాతంత్ర్య
 తోడ్పాటులో అడుగు పెట్టాడు. అప్పుడతను చూపిన
 ధైర్య మసమానము. పట్టుదల మెచ్చదగినది. కాశీలోని ప్రతి
 పాఠశాలకు పోయి ప్రబోధంచేశాడు ఆరోజుల్లో ఆందోళన
 చేయుట సామాన్యముకాదు. ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకముగా
 నాలుగు కేకలు వేస్తే చాలు. చిన్న, పెద్ద వివక్షత లేకుండా
 శిక్షకు గురికావలసినదే. చంద్రశేఖర్ కూడ అరెస్టు చేయబడ్డాడు.
 కోర్టులో విచారణకు నిలబెట్టబడినప్పుడు 'నీపేరేమి'
 అన్నప్రశ్నకు ముక్కుపచ్చలారని చంద్రశేఖర్ యిచ్చిన
 జవాబు అతనెట్టి ధీశాలియో, స్వేచ్ఛాప్రియుడో తేటపడు
 స్తుంది. 'నాపేరు ఆజాద్' అన్న ఆ ప్రత్యుత్తరము ప్రేక్ష
 కులనేగాక అధికారులను సైతము చకితులను గావించినది.

తతిమ్మా విద్యార్థులకు కారావాసశిక్ష విధించి చంద్ర
 శేఖర్ కు మార్చం 15 కొరడా దెబ్బల శిక్షవిధించారు. అసే
 అతని ధైర్యానికి ముట్టిన బహుమతి. సెంట్రల్ జైలుకు
 తీసికెళ్ళారు. పసిబాలుడా కఠిన ప్రహరముల కెట్లోర్వగలడా
 యని గేటువద్ద మూగిన ప్రజలు విచారపడుచున్నారు.
 చంద్రశేఖర్ తొణుకూ బెణుకూ లేకుండానే పోయి దెబ్బలకు

సిద్ధమయ్యారు. వార్డులు త్రికోణ చక్రానికి త్రాటితో కట్టబోతుంటే “కట్టడమెందుకు! నిలబడే వుంటాను. కొట్టుకో” డన్నాడు.

ఒక్కొక్క దెబ్బతగుల్తుంటే ‘వంశమాతరం’ ‘గాంధీ శక్తిజై’ అన్ననినాదాలతో చంద్రశేఖర్ జవాబిచ్చాడు. ఆ కిరాతకులు పసివాడని జాలిచూపటా. పూర్తిగా పదిహేను దెబ్బలూ కొట్టారు. చర్మము తోటలు లేచినది. రక్తము కాల్యకట్టింది. మరి బాలు డాబాధ కోర్వలేకపోయాడు. స్పృహతప్పి నేలకొరిగాడు. కాస్సేపటికి తేరుకొని చంద్రశేఖర్ కాలినడకనే బయటికి వచ్చాడు.

చంద్రశేఖర్ ని దెబ్బలుకొట్టిన వార్త నగరమంతా వ్యాపించినది. ప్రజ లతన్ని చూడటానికి గుంపులుగా వచ్చారు. చంద్రశేఖర్ మొహంలో భయచిహ్నాలుగాని, విచారరేఖలుగాని లేవు. అయితే అనాటిదెబ్బలు అతని హృదయంలో బాగానాటుకున్నై. నాటినుంచే అతడు ఏదోహి అయ్యాడు. ఆ అమానుష శిక్షకు ప్రతీకారవాంఛ చంద్రశేఖర్ హృదంతరాళంలో స్థిరావాస మేర్పరచుకున్నది. ఆ దెబ్బల మచ్చ లతని జీవహృదయనేకాక హృదయమందుకూడ శాశ్వత చిహ్నాలుగా ఏర్పడినాయి. ఆ పసిబాలుడన్నిదెబ్బలు తిన్నా వుత్సాహంగా వుండటం చూచినవారూ, వినినవారూ చకిగులయ్యారు. అనాడు కోర్టుగా ‘నాపేరు ఆజాద్’ అని చెప్పిన చంద్రశేఖర్ అనాటినుండి ఆ పేరనే పిలువబడసాగాడు.

కాశీలో ఆజాద్ పేరు మారుమ్రోగింది. పురవాసులు గొప్పసభజరిపి ఆ బాలుని సన్మానించారు. పూలమాలలతో

అతన్ని ముంచెత్తారు. వేదికపై కెక్కి చంద్రశేఖర్ మాట్లాడుతూంటే ప్రేక్షకులు విరగ దొక్కుకున్నారు. మడునాటి పత్రికలన్నీ ఆవీరబాలుని చిత్రాలను ప్రకటించాయి. అతని ధైర్య-సాహసాలు వేనోళ్ళ ప్రశంసించబడినై.

సహాయ నిరాకరణోద్యమము వృషసంహరింపబడినది. కాంగ్రెసు నాయకులు పోరాట మార్గాన్ని విడిచిపెట్టడము యువకులకు రుచించల. ఆజాద్ కు నిరాశ, నిరుత్సాహాలు కలిగాయి. సత్యాగ్రహపోరాటంలో విశ్వాసము సడలి పోయినది. అహింసాపథాన్ని వదిలి నూతన మార్గాన్ని వెతుక్కోసాగాడు.

చంద్రశేఖర్ మళ్ళీ కాశీవిద్యాపీఠములో చేరి చదువ సాగాడు. అంతవరకు అతను సంస్కృతము చదువుటలో గడిపి యుండుటచే క్రిందితరగతిలో చేర్చుకోబడ్డాడు. అతని ప్రవేశముతో విద్యాపీఠం విద్యార్థుల్లో సంచలనము కలిగినది. సత్యాగ్రహోద్యమములో పాల్గొన్న ఆజాద్ పేరు విననివాడులేదు. అబాలవీరుడి తమమధ్యకు వచ్చినందుకు కొందరు ఆనందించారు. ఎద్దులాగుండి. క్రిందితరగతిలో చదువుతున్నాడని మరికొందరు నవ్వుకున్నారు. ఆజాదు ఎన్నాళ్ళో ఉదవు సాగించలేకపోయాడు. అతనిధ్యాస పుస్తకాలమీద నిలవలా. ఎందుకొచ్చినపీడయని అసలే మానివేశాడు. అతని దృష్టి స్వతంత్ర్యసంపాదనకు మార్గాన్ని అన్వేషించ సాగినది.

ఆరోజుల్లో వ్యక్తిగత హింసావాదము మళ్ళీ రల చూపినది. అన్నిప్రాంతాల్లోను రహస్యవిప్లవ సంఘాలు స్థాపన అయినై. మొదటినుంచి కాశీ విప్లవోద్యమానికి కేంద్రము

గానే వున్నది. అది మిగతా ప్రాంతముల కెన్నడు తీసిపోలేదు. బలమైనదళ మేర్పడినది. విప్లవదళాన్ని నడుపుతూన్న శచీంద్రబక్షి, రాజేంద్రనాథ లహరీలతో చంద్రశేఖరునికి పరిచయమైనది. అహింసావాదముతో అసంతృప్తి చెంది యున్న ఆజాదును వారి హింసాత్మకభావాలు ఆకర్షించినై. చదువుకు సున్నాచుట్టినా, రాజకీయాలు తెలుసుకునేవాడు. తరచుగా విప్లవవాదులను కలుసుకుంటూండేవాడు. ప్రణవేశ చటర్జీ అను ఔరంగిజ్ఞు ప్రోత్సాహముతో 'హిందూస్థాన్ ప్రజాస్వామ్య సంఘ' సభ్యుడుగా చేరాడు.

ఆజాద్ ప్రతి సాహసకార్యంలోనూ ముందుండేవాడు. సమర వ్యవహారాల్లో అతివృత్సాహముతో పాల్గొనేవాడు. భయమన్నమాట అతని నిఘంటువులోనే లేదు. పార్టీకి నూతన సభ్యులను చేర్చుట, ఇతర గ్రామాలకు, పట్టణాలకు పోయి పార్టీదళములను స్థాపించుటకుకూడ తీవ్రముగా కృషి చేస్తుండేవాడు.

ఆజాద్ ఏమంత విద్యావంతుడు కాడని ఇదివరకే తెలిపాను. అందుకు తగినట్లు పుస్తకాలుకూడ చదివేవాడుకాదు. పార్టీనాయకులు విప్లవసాహిత్యమిస్తే తెరచి చూడకుండానే వాపసు చేసేవాడు. అయితే ఏదైనా చదివితే మాత్రం అందలి ప్రతి చిన్నవిషయాన్నీ హృదయస్థం గావించుకొనే వాడు. నిత్యమూ పత్రిక మాత్రము తప్పనిసరిగా చదివే వాడు. ఆజాద్ ఢిల్లీకలోగా చదువకున్నను అతనిముందు నోరెత్తుట కెవరికీ సాహసముండేదికాదు. పార్టీతలపెట్టిన

వకారాన్వయనా నిర్విఘ్నముగా కొనసాగించగల దిట్టయని అందరికీ నమ్మకమే.

1925 ఆగష్టు 9 వ తేదీన కాకోరీపద్ద జైలులో దోపిడీచేసినవారిలో ఆజాద్ కూడ వున్నాడు. కాకోరీ కుట్ర కేసులో అతడుకూడ ముఖ్యుడుగా ఎంచబడ్డాడు. అయితే అసలతడు పట్టుబడనేలేదు. సి. ఐ. డి. లు కాశీపట్టణమంతా గాలించారు. కాని వారికి అతని పత్రాచిక్కలేదు. యు. పి. రాష్ట్రప్రభుత్వం ఆజాద్ ను పట్టయిచ్చువారికి 2 వేల రూపాయల బహుమతిని ప్రకటించింది. అందుకూ ఫలితం లేకపోయింది. 'నా బాందిలో ప్రాణంవుండగా నేను పట్టుబడను' అని ఆజాద్ అంటూండేవాడు. ఈ ప్రతిజ్ఞను కడవరకు చెల్లించుకున్నాడు.

కాశీనుంచి పరార్ అజాద్ ఝాన్సి పరిసరారణ్యంలో సంచరించసాగేడు. తర్వాత కొన్నాళ్ళ కావైనం గూఢచార్లు పసికట్టారు. అయితే పోలీసు సిబ్బంది ఆ అరణ్యాన్ని చుట్టు ముట్టకముందే అతడు ఝాన్సిపట్టణంలోకి చేరుకున్నాడు. అచటి స్థానిక పార్టీని దృఢతగము గావించుటకు కృషిచేయసాగాడు. అదేసమయంలో మోహారునదుపుట, రివాల్యూరు ఖాటింగు నేర్చుకున్నాడు. ఈ రెండుపనులు అనంతర జీవితంలో అతనికి బాగా వుపకరించాయి.

తాను పట్టుబడకుండా తప్పించుకున్నా, కాకోరీ కేసు సందర్భములో చాలనుంది పట్టుబడి జైలులో కృశించటం ఆజాద్ సహించలేకపోయాడు. సహచరులను తప్పించాలని

స్తానులు వేశాడు. కాని భరించలేదు. కాకోర్త ప్రతిభిక్షకుల
పార్టీ సభ్యులలో కొందరు బెకరించారు. నామినేషన్ల
నామకులు కొందరికి పిరికిమందుపోసి దుపసే చెయ్యనివ్వకుండా
వున్నారు. అస్థితిలో ఆజాదుకు యు. పి. లో అశ్రీమం
కూడ కలవైంది. ఆజాద్ మరి చేయవడితేక బాంబాయి
వెళ్ళాడు. అక్కడ అసలు పలుకరించే దిక్రైనా లేకపోయింది.
భుక్తి గడవడమే కష్టమైంది. అప్పుడు దృఢకరీరమే ఆజాదా
అయింది. ఓడల రేవులో సామానుమీస్తూ ఆ కూర్చో
పొట్టనింపుకుంటూ రోజులు గడుపసాగాడు. పగలంతా చెమ
టోడ్చి పనిచేస్తూ తొమ్మిదణాలు చేతికి వచ్చేవి. అయిదు
అణాలతో రొట్టి, సాలు కొనుక్కుని, తతిమ్మా నాల్గణాలు
వెచ్చించి నిత్యమూ సినిమా చూస్తుండేవాడు. సినిమా వద
లిన తర్వాత రాత్రి ఒంటిగంటకు ఓడ రేవుకుపోయి ఎక్కడో
కాస్సేపు కట్టుమూసేవాడు. విప్లవనాయకులపేర్లు తెచ్చి
చందాలు వసూలుచేసి, స్వార్థపరులు భోగవిలాసా లనుభ
వించుతూన్న రోజుల్లోనే చంద్రశేఖర్ కూటికి గతిలేక
దరిద్ర మనుభవించాడు.

ఆజాదు కష్టకాలాన్ని గడుపుటకు కూలీగా కఠినపరి
శ్రమచేస్తున్నా మల్లీ పార్టీని కూడదీసి పనిచేసే దెట్లా అని
అదనుకోసం ఎదురు చూస్తూనే వున్నాడు. బాంబాయివంటి
పట్టణంలో కూలీలలో ఒకడుగా పనిచేస్తూ పీడిత ప్రజల
దుస్థితిని ప్రత్యక్షంలో అనుభవించేసుకున్నాడు. అతని విప్ల
వార్థ మరింత మేలుకొన్నది.

కొన్నిరోజులు గడచిపోయాయి. ప్రజలు కాకోరీకుట్ర కేసును మరచిపోజొచ్చారు. అధికారుల మాడావుడి, గూఢ చారుల హంగామా కొంతవరకు తగ్గిపోయింది ఆజాదు మరి బాంబాయిలో వుండలేకపోయాడు. తాను కార్యరంగంలోనికి పురకటానికి అదే తరుణమని యు. పి. కి వచ్చివేశాడు. అప్పటికి పదవీకాంక్షలై న పిరికిపందలు పార్టీకి నాయకులయ్యారు. వారిలో ప్రతీకారవాంఛ మచ్చుకైనా లేకపోయింది. పార్టీ దుస్థితికి ఆజాదుహృదయం క్షోభించిపోయింది. పార్టీని పునరుద్ధరించుటకు ఆలోచించుతూ పలు ప్రాంతములు పర్యటన చేశాడు. భగత్ సింగుకూడ అదే ప్రయత్నంలో వున్నాడు. ఇద్దరూ కలసి నివిధ రాష్ట్రములలోని అరెస్టులలో సమాలోచనలు జరిపారు. 1928 సం॥ జూలై 8వ తేదీని పంజాబు, యు. పి, బీహారు ప్రాంతాల్లోని ముఖ్యులెల్లరు సమావేశమై దీర్ఘంగా చర్చించి అఖిల భారతావనికి ఒకే విప్లవపార్టీని 'హిందూస్తాన్ సోషలిస్టు రిపబ్లికన్ ఆర్మీ' అను పేరుతో స్థాపించారు. కొందరిని రాష్ట్రసంఘముల అర్గనై జరుగుగా నియమించారు. కేంద్రసంఘానికి ఆజాదునే అధ్యక్షుడుగా యెన్నుకొన్నారు. పార్టీ హైన్యాన్ని పడపడగిన సమర్థుడు ఒక్క ఆజాదే. పార్టీసభ్యులందరూ అతని నాయకత్వాన్నే ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించారు. నాటినుండి హిం. సో. రి. ఆర్మీకి ఆజాద్ సర్వసేనాపతి. అతని ఆధిపత్యంలో అనేక బాంబు ప్యాకెట్ రీలు స్థాపించబడినాయి. భగవత్ సింగు భగతీచరణు లిద్దరు అతని ఖుడి, ఎడమ భుజాలుగా పనిచేశారు. అసెంబ్లీలో బాంబు, ప్రైసాయిరైలుబండిక్రింద బాంబు, సాండర్సు హత్య,

రాజకీయదోషిడిలు, ఇట్లెన్నో విప్లవసంఘటనలు అజాదు నిరీక్షణక్రిందనే జరుపబడినై.

ఆజాద్ మొదట్లో మహా స్వపనుదు. పార్టీలో చేరిన తర్వాతకూడ స్నాన- సంగ్రాహవందనా ద్యనుష్ఠానములలో ఏమాత్రం ఏమివిఘటనలేవాడుకాదు. భోజనాత్పూర్వం ఈశ్వరోపాసన తప్పకుండ నిర్వహించేవాడు. దేవాలయానికి పోవుటకు ఏలులేక ఒక మట్టి విగ్రహాన్ని ముందుంచుకొని తదేకధ్యానంతో పూజించేవాడు. మతపిచ్చికూడ వుండేది. ఎప్పుడైనా అన్యమతావలంబుల యింట భుజించవలసివస్తే మానసికంగా యెంతో బాధపడేవాడు. తిన్న తర్వాత తప్పకుండ ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకునేవాడు. భగత్ సింగు, భగవతీచరణుల సాహచర్యంతో అతడు సనాతనాచారములకు తిలాంజలి నిచ్చివేశాడు. తాను నమ్మిన విషయాన్ని ఆచరించడానికి అనుబంధం పెట్టడానికి ఎంతమాత్రం సంకోహించేవాడుకాదు. మొదట్లో అతడు బందెమును కల్గియున్నాడు. కాని నిరీక్షణవాదంపైన విశ్వాసం కుదిరిననాడే దాన్ని త్రొంచి పారవేశాడు.

చంద్రశేఖర్ నైతిక ప్రవర్తన, క్రమశిక్షణల విషయంలో చాలశ్రద్ధ చూపేవాడు. తన పైనికుల నెంత కట్టుదిట్టంగా వుంచినా వారిపట్ల అత్యంతప్రేమ-వాత్సల్యాల కలిగివుండేవాడు. ఎవరికెట్టి కష్టం వచ్చినా తనదిగా భావించేవాడు. శేనాపతియై ఎక్కడో కూర్చుని హుకుం జారీచేయక ప్రతిసందర్భంలోను సామాన్య సహాయవలె ముందుండి నడిపేవాడు.

ఆజాద్ నిగర్హియేగాక నిరాడంబరుడు. తిండి-బట్టలు నివయంలోకూడ చాలపొదుపుగా వాడేవాడు. సమాచారాల బలపరంపరమీదనే ఎప్పుడైనా చివిగిపోయిన వార్తలెక్కిలను వదిలేవాడు. మాసి పీలికలైన గుడ్డలే లతల్లే శరీరపులు గుర్తించకుండా విపర్యయయాల్లో కాపాడటం జరిగింది. ఫరాసు దశలో ఒకప్పుడు ఒకమిత్రుని యింట్లో వుంటున్నాడు. నాడు హోలీపండుగ. పుత్తర జేశాచారం ప్రకారం స్త్రీలు తోడబుట్టినవారికి ఆ పండుగనాడు కంకణం కట్టాలి. ఆ యింటి గృహిణి రాత్రి పిండివంటలు తయారు చేసుకుని సమీప గ్రామంలోని పుట్టింటికి పెళ్ళుటకు సిద్ధమై మూట నట్టింట పెట్టుకొని కూలివానికొరకు ఎదురు చూస్తున్నది. ఆజాద్ కూడ అక్కడే నిలబడి ఆమెతో మాట్లాడుతున్నాడు. ఆ యింటియజమాని-ఆజాదు మిత్రుడు కాంగ్రెసువాది. ఇన్స్పెక్టర్ రాయనతో అపుడపుడు వచ్చి మాట్లాడి పోతూండటం మామూలే. గృహిణికూడ అతనితో చనువుగా మాట్లాడుతూండేది. ఆమె పోలీసు అధికారి రావడం చూచి ఆజాదు నెక్కడ గుర్తించుతాడో అని భయపడింది. అయితే తన కంఠారును పైకి కన్పించనీయకనే చక్కని యుక్తిపన్నినది. వస్తూన్న ఇన్స్పెక్టరుకు విన్పించునట్లుగాను అతన్ని చూడనట్లు, ఆజాదు వైపుకు తిరిగి “ఒరే రామూ! ప్రొద్దెక్కుతోంది, త్వరగా మూట తీసికొని నడువు” మని నొకరు నాజ్ఞాపించినట్లు అన్నది. ఆజాదుకూడ ఎబ్బెరికం లేకుండా నొకరువలెనే ‘చిత్త’ మంటూ మూట నెత్తికెత్తుకున్నాడు. గుడ్డలుమాసి కూలివానివలెనే వుండుటచే ఇన్స్పెక్టరు

కర్మకు అనుమానమైనా కలగలేదు. అప్పుడు ఆజాదువంటి వైన చొక్కాయి కూడ లేకుండును.

ఆ యిల్లాలు బయటికి బయలుదేరినట్లే ద్వారంవైపుకు వెండడుగులువేసి ఇన్స్పెక్టరును అప్పుడే చూచిననానివలె “ఓహో! మీరా! రండి. మంచినమయానికే వచ్చారు. ఇవ్వాలి హోలీకదూ! సోదరులకు కంకణంకట్టి వద్దామని పుట్టింటికి బయలుదేరాను. మీరు నాకు సోదరసమానులే. మీకు రక్షాబంధనము కట్టే వెళతాను. రండి” అని స్వాగతం చెప్పి ఆజాదుతో “ఒరేయి! కొంచము మూట దించు” అని అందులోనించి ఒకకంకణంలేసి అధికారిచేతికి కట్టి ఫలహారం కూడ పెట్టింది. ఆమె ప్రయాణమైవున్నందునా, యింటి యజమాని లేనందునా, అతడు త్వరత్వరగా మిఠాయితిని సిలవుపుచ్చుకొని వెళ్ళిపోయాడు. అనాడు ఆ గృహిణి సమ రూచిత తెలివితేటలూ. జీర్ణవస్త్రములే ఆజాదుకు ప్రమాద మును తప్పించాయి.

పార్టీకి ఎన్నితిప్పలుపడి అయినా పైకం సంపాదించే వాడు. పార్టీనిధిలో ప్రతిపైసను జాగ్రత్తగా వాడాలనేవాడు. ఒకపర్యాయం కలకత్తాలో పార్టీపనిమీద వుంటున్న బటు శేక్సరదత్తు, కాన్పూర్లోవున్న కేంద్రనాయకులతో ఏదో ఆలోచించుటకు వచ్చాడు. అప్పట్లో ధనాభావంచే చాల యిబ్బందిపడుతూ పార్టీనాయకులు పూటకు ఒక్కొక్కరు సగం రొట్టిమాత్రం తిని గడుపుచున్నారు. అనాడు రొట్టెలు రేచేస్తే సభ్యుడు దత్తు నిమిత్తం పూర్తి రొట్టెను తేగా అతణ్ణి పనిమందిలోనూ 0-1-6 అదనంగా ఖర్చుపెట్టినందుకు నానా

చీనాట్లూ పెట్టాడు. ఆ అరరాట్టాలో ఒకరు మరొకపూట గడపవచ్చునని అతని తలంపు.

ఆజాదు విద్యార్థిదశలోనే పార్టీపనిలో మునిగిపోయా ఇంటిముఖం చూచుటే మానివేశాడు. తల్లి-దండ్రులు పుత్రుని వార్తలైనా తెలియక కాశీ వదలి తమస్వగ్రామానికి వెళ్ళిపోయారు. ఒకప్పుడు వారు ఉదరపోషణకూడ జరుగక చారిద్ర్యంతో అవస్థపడుతున్నట్లు తెలిసింది. అప్పుడు దోపిళ్ళ ద్వారా చేర్చిన పార్టీ నిధి ఎక్కువగానే వుంది. అయినా ఆజాదుకు జననీ జనకులకు సహాయంచెయ్యాలనే తలంపేలేదు. ఆ విషయం ఎరిగివున్న సహచరులు రెండువేలరూపాయలు దోపిడీచేసి తెచ్చి ఇంటివద్ద యిచ్చిరమ్మని ఆజాదు కివ్వగా పార్టీ కోశంలోవేసి “ముసలిపీనుగులకు రెండు వేలెందుకు? రెండు గుళ్ళు చాలవూ? అందరికీ సంసారాలున్నాయి. అందరం యిలాగే పార్టీనిధిలో కుటుంబాలను పోషించుకుంటూంటే పార్టీపని ఏమవుతుంది? మనము దోపిళ్ళుచేసేది మన కుటుంబాల కొరకా, పార్టీనిమిత్తమా?” అని వారిని కసరి కొట్టాడు. ఇంతకంటే అతని నిస్వార్థ సేవాదీక్షను తెల్పుట కింకేమి కావాలి?

ఆజాద్ మొదట్లో అహింసావాది. తర్వాత ఔరంగిష్టు. అనంతరం సోషలిష్టుగా మారాడు. అతడు సోషలిష్టు అయినా డనుటకు అతని ఆధ్వర్యంకింద పార్టీ ప్రకటించిన ఆదర్శ-లక్ష్యములే చాలు. భారతదేశములో బ్రిటిషు ప్రభుత్వానికి స్వస్తి చెప్పి కార్మిక నియంతృత్వాన్ని స్థాపించుటే వారి ప్రధానోద్దేశము. అయితే కర్షక, కార్మికులను సంఘటితపర్చే

ముందు వేలకొలదిగా యువకులను సమీకరించి సాయుధ చర్యలను సాగించుతూ ప్రజాసామాన్యము కళ్ళు తెరపించాలనే పాత మార్గాన్ని అనుసరించారు. మరికొంత కాలం గడచిన తదుపరి ఆజాదు ఈ వృద్ధేశ్యాన్ని కూడ మార్చుకొని పీడితప్రజలలోనే పనిచేయాలని విశ్వసించాడు. కాని అట్టి అవకాశం లేకపోయింది.

పంజాబు కేసరిని లారీ ప్రహారములతో చంపిన అధికారుల హింసావిధానమునకు ప్రతిహింసలోనే జవాబు చెప్పదలచినది పార్టీ. సాండర్సును హత్యచేసిన తర్వాత భగత్ సింగు వగైరాలకు కాపుండి సురక్షితంగా ఆజాదే తరలించుకుపోయాడు. అప్పటినుండి పంజాబు ప్రభుత్వం కూడ ఆజాదును వెహ్నాడినది. కాని ఆజాదు అతి చాకచక్యంగా బైరాగి వేషంతో పోలీసుల కళ్ళలో దుమ్ముకొట్టి తప్పించుకుపోయాడు.

తర్వాత ఢిల్లీ వద్ద ఖైదీగా యిర్విన్ స్పెషల్ రైలును బోల్తా కొట్టించడానికి ప్రయత్నించేశాడు. ఎక్కడో సంఘటన జరిగినా ఆజాదు నాయకత్వంక్రిందనే యని ప్రభుత్వం కూడ నమ్మింది. ప్రభుత్వ మతనిపై కసిబూని ఎలాగైనా పట్టుకొనితీరాలని పట్టుబట్టింది. ఆజాదు చిత్రపటాలు ప్రతి స్టేషనులోను వేలాడగట్టారు. అతనిని పట్టి యిచ్చేవారికి షివేల రూపాయలు బహుమతి యివ్వబడునని ప్రకటింపబడినది. గూఢచారులెంత ప్రయత్నించినా ఆ పీఠసంహం బోనులో పడనేలేదు. అతడు ఆజాద్! ఆజాదుగానే వుండిపోయాడు.

లాహోర్ కుట్రకేసులో ముఖ్య లనేకమంది శిక్షింపబడినారు. భగత్ సింగు ప్రభృతులు బలియైపోయారు. మిగిలిన వారు జైల్లో మృగ్ధిపోతున్నారు. భగవతీచరణ్ రావీనదీ తీరాన అసువులు గోల్పోయాడు. దేశంలోని పత్రికలన్నీ టెర్రిస్టులపైన దుమ్మెత్తిపోస్తున్నవి. నాయకులు నిరసించుతున్నారు. అట్టిస్థితిలో ఆజాదుకు అన్ని తావులనుండి పార్టీదళాలు విచ్చిన్నమైన వార్తలే చేరుతున్నాయి. ఎటు చూచినా విఘ్న సూచనలే.

ఆజాదు సహచరులను కోల్పోయిన దుఃఖాన్ని దిగమింగి ధైర్యం చిక్కబట్టి ఒకపరి వివిధ ప్రాంతములు తిరిగాడు. యువజన సముదాయములో తా మంతవరకూ ఆశించుతూవచ్చిన వుత్సాహం కన్పించలేదు. ప్రజలలో వైతన్యం నచ్చినదికాని, వారిచూపు హింసావాదం వైపులేదు. ఆజాదు పరిస్థితులను గ్రహించాడు. భారతదేశంలో టెర్రిజానికి మరి తావు లేదనుకున్నాడు. ప్రజాసంఘటనయే భావి కర్తవ్యమని తలచాడు. అయితే పగబట్టిన ప్రాచుర్యతెగూఢచారులు తన్ను వెన్నాడుతున్నారు. టెర్రిజంపైన విశ్వాసం పోయినా తాను బయటపడి ప్రజల్లో పనిచేదామనే వురితాడు ఎదుగుచూస్తోంది. మెదలకుండా ఏ మూలనో కాలము కెళ్ళబుచ్చాలనే స్వభావము కానేకాదు. ఆజాదుకు దేశంకోసం ఏదైనా చేయాలనే తీవ్రవాంఛమాత్రం వుంది. అతడీ సమస్యనే నాయకులముందు పెట్టాడు. ఆస్థితిలో తానేము చేయవలెనో చెప్పమన్నాడు వారిని. కాని ఒక్కరూ ఇదమిద్దమని తేల్చి చెప్పలేకపోయారు.

తుడకు ఆ సమస్యను తానే స్వయముగా విడదీసు
కున్నాడు. తెర్రరిస్తు పార్టీని రద్దుచేసివేశాడు. తన సహచరు
లెల్లరికి ప్రజలమధ్యకు పోయి పనిచేయడని చెప్పాడు. తాను
ఇక్కడ వుంటే పట్టుబడటం లేప్పద. అందుచేత యశపాబుతో
హిందూదేశాన్ని వదిలికెట్టిరమ్యాకు వెళ్ళడానికి నిశ్చయించు
కున్నాడు. విదేశంలో భారత విప్లవోద్యమాన్ని గూర్చి
ప్రచారం చేయడలచాడు.

విదేశానికి ప్రయాణంనిమిత్తం నన్నాహావంతా పూర్తి
అయింది. ప్రైవేటు మాత్రమే చేతిలోకి రావలసి వున్నది. అల
హాబాద్లో ఒకనివద్ద కొన్నివేల రూపాయలు పార్టీ నిధి
వున్నది. ఆబాదు ఆ ప్రైవేటు కొరకు అలహాబాదు వెళ్ళాడు.
ఆ వ్యక్తి రేపు రేపని వాయిదాలుపెట్టున్నాడు. అందుచే
ఆబాదు ప్రైవేటు కోసము అక్కడే కాచుకొని వుండవలసి
వచ్చినది.

1931 ఫిబ్రవరిలో వ వేదీ ప్రదయాన ఆబాదు ఒక
సహచరునితో అలహాబాదులోని ఆల్ఫ్రెడ్ వాక్కలో
కూర్చుని మోటారువారుకు ప్రైవేటు షోరూమువలెసిన వ్యక్తి ఆ
పూట తప్పక అక్కడికి తెచ్చి యిచ్చెనని వాగ్దానము
చేశాడు. ఆబాదు అతని కోసము వేరీక్రీస్తున్నాడు అంతలో
అకస్మికముగా ఒక మోటారువారు వచ్చి అగినది. వెంటనే
అందులోనుండి డి. ఎన్. వి. దగ్గి రివల్యూషను గురికెట్టి
'హ్యాండ్స్ ఆఫ్' అన్నాడు

ఆబాదు అట్టి పరిస్థితికి సర్వదా సంసిద్ధుడై వుంటాడు.
అతడా యాతస్మిక ఆక్రమణతో ఏమాత్రం తొందరపడలా.

లక్షణమే చూటాలతో నింపియున్న విస్తాయి తీశాడు. ఇరుప్రక్కలనుండి కాల్పు లారంభమైనవి ఆజాదు తొడలో ఒక గుండు తగిలించి డి. ఎస్. పి. చేతికి పూడ ఒక దెబ్బ తగిలి అతని నివాల్వగు క్రింద పడిపోయినది ఆయుధం జారిపోగానే సూపరింటెండెంటు ఒక చెట్టుచాటుకు పోయి నిల్చున్నాడు. దెబ్బతిని కూడ ఆజాదు విడువకుండా ఫైర్ చేస్తున్నాడు. సూపరింటెండెంటుకు చెట్టు అడ్డం లేకపోతే అప్పుడే అతడు ప్రాణం కోల్పోయేవాడు.

ఆజాదుకు తగిలిన దెబ్బతో అతని తొడలోని ఎముక విరిగిపోయింది. అందుచే అతడు లేవలేకపోయాడు. వెంట నున్న సహచరుడు ఆజాదును వదిలి ప్రాణభీతితో కాలికి బుద్ధిచెప్పాడు.

ఆజాదు ఆ పాఠశాలలో వున్నట్లు వీరభద్ర తివారీ అను ద్రోహి (ఒకప్పుడు వర్తీసభ్యుడే) ఎట్లా కనిపెట్టి పోలీసుల కెరింగించాడు. డి. ఎస్. పి. వెనుకనే పోలీసు సిబ్బందికూడ బయలుదేరింది.

ఆజాదు దెబ్బతిని పారిపోవీలులేక ఏకాకియై అట్లా సూపరింటెండెంటుపైకి గుండ్రవర్షం కురిపిస్తున్న సమయంలో విశ్వేశ్వరసింగను సబ్ ఇన్ స్పెక్టరు వేషానించి వచ్చి ఆజాదుకు గురిచేసి కాలాపాడు. ఆజాదుకూడ పదుకొన్నివందల గుండుకు గుండుతో జవాబిచ్చాడు. ఆజాదుగుండుతో విశ్వేశ్వరసింగు జబ్బ వదావదలయింది. అనంతరం చాలామంది పోలీసులు వచ్చి చుట్టూ ముట్టడించి అన్ని వైపులనుండి ఆజాదుపైకి గుండ్రవర్షం కురిపించారు. ఆజాదు ఆ అసహాయ

స్థితిలో ఒక్కడే ప్రాణం పోయేవరకు పిస్తోలుతో ఎదుర్కొని పోరాడాడు. అంతటేని శత్రువుల గుండ్లతో అతని శరీర మంతా తూట్లుపడిపోయింది. ఆ వీర ఆజాదు వీరుడుగానే ప్రాణం వదిలాడు. ప్రాణంపోయినా పోలీసు లతని దరిచేరు టకు గడ గడలాడారు. ఒక్కడికీ గుండెలేకపోయింది. ఆజాదు శవం కదలకపడివున్నా వారికి భయమే. మళ్ళీ ఫైర్ చేసి చూశారు. కొనవూపిరి వున్నా జవాబిచ్చితరుతాడనే వారికి నమ్మకము.

ఈవిధంగా ఆజాదు హతుడైనాడు. అంతిమ శ్వాస వరకు అతడు తన ప్రతిస నెరవేర్చుకున్నాడు. సామ్రాజ్య శక్తి అతన్ని ప్రాణంతో పట్టలేకపోయింది. ఆజాదు హామ వీరుడు! ఆ స్వారంత్ర్యమూర్తిలో అపూర్వక్రియాశక్తి, అస మాన త్యాగం, అద్భుత సాహసం నిండివున్నై. ఔరరిస్టు యుగంలో కడపటి చక్రవర్తి. అతని అవసానంతో వ్యక్తిగత హింసావాదమే అంతరించిపోయింది. ఆజాదు ఆజ్ఞ మార్త్రం శిలాశాసనంలాగుంది. అతని అనుచరులు నేడు ఆజాదు అంతిమ సందేశా న్ననుసరించి పీడితప్రజలమధ్య పని చేస్తూనే వున్నారు. ఆజాదు లక్ష్యాన్ని - కార్మిక - కర్షక సముద్ధరణను సాధించితరుతారు.

BCT

1PLA115B107

BC

బాలవిజ్ఞాన సాహిత్యము

మన నగరాలు	రెంటాల	
	4 భాగాలు - ఒక్కొక్కటి	0.87
మన చారిత్రక ప్రదేశాలు	..	0.87
మన నదులు	..	0.87
మన పుణ్యక్షేత్రాలు	దంటు కృష్ణమూర్తి	
	2 భాగాలు - ఒక్కొక్కటి	
నీటి కథ	భరద్వాజ	
గాలి కథ	..	
పింగాణి కథ	..	
అద్దం కథ	..	0.50
న్యాయ తీర్పులు	పి. సుబ్బారావుశాస్త్రి	1.00
ఆనంద మందిరం	తం. పాండురంగ శర్మ	1.25
స్వామి - స్నేహితులు	ఆర్. కె. నారాయణ్	2.00
కులాసా కథలు	విరించి	2 భాగాలు 1.26
సంఘ జీవనం	డా. గుం. రాధాకృష్ణమూర్తి	0.80
ఆరోగ్యమే మహాభాగ్యం	..	1.00
రంగుల కథ	భరద్వాజ	0.50
గడియారం కథ	..	0.50
గ్రహాల గాథలు	..	0.50
నక్షత్రాల చిత్రాలు	..	0.50

క
122

ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ - 2.

కుశమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్తిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA115B107
పుస్తకం పేరు	కుశమీరులు 03
తారీఖు	26/10/24
ముందు రుద్దు	yes
వెనుక రుద్దు	yes
మొత్తం పేజీలు	63
పిర్వ సైజు పేజీలు	No
భాక పేజీలు	CL, 56, BCD, 4
లేని పేజీలు	No
తయారు చేసినవరి	Habeeba
పేజీలు విడదీసినవరి	Rohith
స్కాన్ చేసినవరి	Su. Sanjitha
పరీక్ష చేసినవరి	RUKSANA
పేజీలు పరిశీలించినవరి	
బైండింగు చేసినవరి	
ప్యాకింగు చేసినవరి	
పరిస్థితి	Good